

DICTIONNAIRE FRANCAIS-MAFA

Yves LE BLÉIS

© Yves Le Bléis 2026

<http://dayimafa.net/>

(évolutif en ligne - tous droits réservés - reproduction interdite)

version du 11-10-2026

A

À

(devant un compl. obj. ind. ou un circonstant de lieu)

á

- » Donne un peu de mil à ta mère • **pánə daw á mámə ngaya**
- » Elles vont à la cueillette de l'herbe à sauce • **tá dé á ndá péró lák**

(formule d'au revoir)

sáy (seulement)

- » à demain / à après-demain • **sáy ángweslem / sáy á nívaka sótáđ** [2026 sáy ángweslem / sáy á nívaka stáđ]

S'ABAISSER

man-, mene, mona (passer une nuit), compl. **gíd á had** [2026 gíd áhad] (litt. "tête en bas")

- » il s'abaisse (il se fait humble) • **á manədó gíd ná á had** [2026 á mandó gíd ná áhad]

ABANDONNÉ

háháha'a, háháháha'a, héhéhe'e, héhéhéhe'e (usagé)

- » Le vieillard est abandonné • **bábə gíy héhéhe'e**

tédéwe'e, tédéw-tédéwwe'e [2026 tédéwe'e, tédéwtédéwe'e] (désorienté)

- » La femme est sur le chemin, abandonnée • **ngwáz á gíy aa cívíđ tédéw-tédéwwe'e** [2026 ngwáz á gíy aa cívíđ tédéwtédéwe'e]

ABANDONNER

jékəd-, jékəde, jókude [2026 jékəd-, jékde, jókde], cf. **jék-, jéké, jókwé** (laisser)

- » Là-dessus, la guêpe maçonne elle aussi abandonne le nid • **mangavər ba a n jékədó gíy díyik aapa** [2026 mangavər ba a n jékədó gíy díyik aapa]

kal-, kele, kwala (tomber), compl. **géd** ("tête")

- » J'abandonne un lieu (inhospitalier) • **í keló gíd ga aa səm ngide**

ba'-, be'e, bo'a (délaissier)

- » Il y a abandonné son fils • **m bo'ə kərə na aapa**

ABATTRE

Ɔərzl-, Ɔirzle, Ɔurzla (*assommer*)

» Ils s'en allèrent en le laissant abattu sur place • **ta ɗáy tá á ta kwálédó m̄bərzlá' aapa** [2026 ta ɗáy tá á ta kwáldó m̄bərzlá' aapa]

kal-, kele, kwala (*tomber*)

» “Va abattre un oiseau là-dessus”, lui dit-on • **“dá kwáló ɗiyik aapa” aa ndá gaɗana**

dúm-, d́émé, d́úmá (*inverser*), compl. **gáy** (“maison”)

» Il abat sa maison • **á d́úmó giy na**

ABCÈS INTERNE

huza

ABEILLE

vongwam

abeille sp.

ńvává

ABÎMER

gədas-, gideshe, gudasa [2026 gədas-, gideshe, gudasa]

s'abîmer la voix

kúyáts-, ḱúyécé, ḱúyátsá [2026 ḱúyác-, ḱúyécé, ḱúyáćá] (*se déchirer*)

» Je m'abîme la voix à t'appeler • **í ḱúyécó ɗáya a i bahaka**

S'ABÎMER

huf-, hufe, hufa (*s'abîmer*)

» Les haricots s'abîment dans le grenier • **ɗíyá á hufé tə wáv**

ABOIEMENT

ńbúkwe

ABOLITION

ńkwanaḥə (*privation*)

» Puisse ceci être l'abolition de la mort ! Plus personne ne mourra. C'est la fin de la mort • **awáy ńkwanaḥə m̄m̄əsiy ánta. Ngid́ó ɗá m̄ətsáw ásaɓay. ń́ndélə na** [2026 awáy ńkwanaḥə m̄m̄əciy ánta. Ngid́ó ɗá m̄əcáw ásaɓay. ń́ndélə na]

ABONDANCE (SAISON D' -)

hédék (*abondance*)

ABONDANT

pour de l'herbe

gízl6e'e, gízlí6-gízlí66e'e [2026 gízl6e'e, gízlí6gízlí6e'e] (*dense*)

» L'herbe verte est abondante dans le champ • **mándíy gízl6e tə giy daw**

kósláfa'a, kósláf-kósláffa'a [2026 kósláfa'a, kósláf-kósláffa'a]

» L'herbe verte est abondante • **kúza n ɗá' kósláfa'a**

kósúwa'a, kósúw-kósúwwa'a, kíshúwe'e, kíshúw-kíshúwwe'e [2026 kósúwa'a, kósúwkósúwa'a, kísúwe'e, kísúwkísúwe'e]

» La paille est très abondante dans le champ • **kúzá kíshúwe tə giy daw** [2026 kúzá kísúwe tə giy daw]

pour des graines

ɗára'a, ɗár-ɗarra'a [2026 ɗára'a, ɗárdára'a]

dóngófa'a, dóngóf-dóngóffa'a [2026 dóngófa'a, dóngófdóngófa'a]

díwíre'e, díwír-díwírre'e (ajout FH) [2026 díwíre'e, díwírdíwíre'e]

dzáf-dzaffa'a, jéf-jeffe'e [2026 jáfjafa'a, jéfjefe'e]

» La semence de mil est abondante • **tsərə daw dzáf-dzaffa'a** [2026 cərə daw jáfjafa'a]

pour un liquide

dav-davva'a (ajout FH) [2026 dav-dava'a]

dídéwe'e, dídéw-dídéwwe'e [2026 dídéwe'e, dídéwdídéwe'e]

kúre'e, kúr-kúrre'e [2026 kúre'e, kúrkúre'e] (aligné)

» Il me sert de la bière en abondance • **á bódzəkayi zúm kúre'e** [2026 á bójkayi zúm kúre'e]

mbáslásla'a

» Sa sève est abondante • **kudə nə mbáslásla'a**

mbuloda'a, mbulófoda'a

» Il gicle abondamment hors de la plaie • **á ndžəvkádá áwúda tə mbilə mbuloda'a** [2026 á njəvkádá áwúdatə mbilə mbuloda'a]

pəha'a, pəh-pəhha'a [2026 pəha'a, pəhpəha'a] (hémorragique)

» Le sang coule abondamment • **pambəz á gíy pəha'a**

zlózlozla'a

» L'eau est abondante dans le marigot • **yim zlózlozla tə wayam**

ABOUTER DEUX MORCEAUX DE FER AVANT DE LES SOUDER AU FEU

kal-, kele, kwala (tomber), compl. **zuyda** ("fer")

ABOYER

bukw-, bukwe, bukwe

ABRI

gwodzovokw [2026 gwojovokw]

grotte en brousse

bodom

ombre d'un rocher vertical posé sur un rocher horizontal

ńslípélélé (abri du soleil)

ABRITER

fá, fáy, fáw (mettre), compl. **géd** ("tête")

» Elle accueille, abrite, protège • **á gadáha ndó, səm ńfíy géd, gámbar ndó**

ABSENT

pour un regard

dakərwúzla'a, dakərwúzl-wúzzla'a [2026 dakərwúzla'a, dakərwúzlwúzla'a] (troublé)

» Ce gars a le regard absent • **másliy wunə dakərwúzl-wúzzla'a** [2026 másliy wunə dakərwúzlwúzla'a]

pour une personne

(il est resté longtemps -) **n ndzaká təpə kumba** [2026 n njaká təpə kumba] (litt. "il est resté là-bas longtemps (et est revenu)"), cf. **ndzá,**

ndzáy, ndzáw

ABSOLUMENT

(pour renforcer une négation)

pál

- » il ne pouvait absolument plus rien voir • **á sláha nwarədá díy pál ásaḃay** [2026 á sláha nwardá díy pál ásaḃay]
 » tu ne diras ce que tu m'as rapporté à absolument personne • **ká dá gaḃanə mə mán ká njeyi wuná á ndu ngidə pál ɓa**

absolument tous

gúdám télé

ABSORBÉ (POUR DE L'EAU)

ndíshe'e, ndísh-ndísshe'e [2026 ndíse'e, ndísndíse'e] (*asséché*)

- » Et cette eau est absorbée • **á yim sa a n shi na aapə ndísh-ndísh-ndísshe'e** [2026 á yim sa a n si na aapə ndísndísndíse'e]

ABSORBER

pour de l'argile qui absorbe de l'eau

husl-, husle, husla

- » On la (l'argile de potière) met dans une vieille cruche pour qu'elle s'y imbibe d'eau • **á nda sá pədá á guzluhw teté á nda husle təpa**

pour des animaux qui boivent

ndircecib

- » Les bœufs ont absorbé toute l'eau • **ndircecib zléhíy té sədámə yam**

ABUSER

abuser d'une boisson, de tabac

pəḃá, pəḃáy, pəḃáw (*croquer*), *compl.* **zóm / gwokula** (*“bière de mil” / “pipe”*)

leurrer avec de fausses promesses

vit-, vite, vute

tromper

bét-, bété, bóété (*bercer*)

pét-, pété, pété (*bercer*)

- » Et ils les ont trompés • **á ta pétəta aá ma** [2026 á ta péta aá ma]

pəḃá, pəḃáy, pəḃáw (*extorquer*)

ABUTILON SP.

zúngul geruwək [2026 zúngul geruwək] (*litt. “oseille de Guinée de poule des rochers”*), *cf.* **zúngwál**

ACACIA

ataxacantha

zhílér [2026 zílér]

nilotica var. adansonii

ndúvunohw

polyacantha subsp. campylacantha

gwálám

seyal

vatak joekw (*litt. “épine de barre à mine”*), *cf.* **vatak** (*épine*)

sieberiana

múshóekw [2026 músóekw]

ACALYPHA SEGETALIS

mokwayim watsak [2026 mokwayim wacak] (litt. "bouillon de poulet"), cf. **mokwayam** (bouillon de viande)

ACANTHACEAE SP.

tétéw

ACANTHOSPERMUM HISPIDUM

vatək Borno (litt. "épine de Borno"), cf. **vatak**

ACCABLANT (POUR LA CHALEUR)

ngatak-ngatakka'a [2026 ngatakngataka'a] (torride)

» La chaleur est accablante • **vazazé ngatak-ngatakka'a** [2026 vazazé ngatakngataka'a]

ngurza'a, ngurəz-ngurəzza'a [2026 ngurza'a, ngurəzngurəza'a] (brûlant)

wunik-wunikke'e, wunək-wunəkka'a [2026 wunikwunike'e, wunəkwunəka'a] (chaud)

» je suis accablé par la chaleur du soleil • **páts á tiyí wunik-wunikke'e** [2026 pác á tiyí wunikwunike'e]

ACCABLER

dzá, dzáy, dzáw [2026 já, jáy, jáw] (se réchauffer à)

» Tu es accablé de peur également • **zláw ba á dzaká ávasa'a** [2026 zláw ba á jaká ávasa'a]

ACCEPTER

c-, cé, cé (prendre)

» (Dieu) a accepté ta prière et ta bonté • **n cú ítsiy riy ngaya aa gúmiy ngaya** [2026 n cú íciy riy ngaya aa gúmiy ngaya]

agréer

mbá, mbáy (être beau)

» Dieu a accepté qu'elle ait un enfant • **Zhígíle m mba a n ngwátsé kórá** [2026 Zhígíle m mba a n ngwácé kórá]

ACCESSIBLE (ÊTRE -)

tsar-, cere, tsora [2026 car-, cere, cora]

» Je suis accessible dans l'arbre • **í ceré tə wáf**

ACCIDENTEL

durkwakwa'a

ACCOLADE

ínngəlbats [2026 ínngəlbac] (épaule)

» Ils se donnent l'accolade • **tá gishé vé tə ínngəlbats** [2026 tá gisé vé tə ínngəlbac]

ACCOLER

huzləmd-, huzlimde, huzləmda

» On prend des pierres comme ça, tu les poses comme ça, et on les accole • **ndá húló kwá kátá, kátá á ka páw kátá, kátá á nda huzləmda**

avec un mouvement de rotation

dóts [2026 dác], cf. **díce'e, díe-díce'e, dótsa'a, dóts-dótsa'a** (enroulé) [2026 díce'e, dícdíce'e, dóca'a, dócdóca'a]

» on les accole simplement • **dóts zlébámané ma aamásátáf méne** [2026 dác zlébámané ma aamástáf méne]

ACCOMPAGNER

dzarəd-, jerəde, dzorəda [2026 jard-, jerde, jorda], cf. **dzar-, jere, dzora** (suivre) [2026 jar-, jere, jora]

» un de ceux qui nous accompagnent • **ndu ngidó təvá ndíy mán tá dzarədəkanga** [2026 ndu ngidó təvá ndíy mán tá]

jardəkanga]

fəd–, fide, fuda, compl. **ma** (“bouche”)

- » J'accompagne la femme à la maison • **í fidó mə ngwáz aa gáy**
- » J'ai accompagné mon ami quelques temps • **i fədáné má á mandalə ga**

ACCOMPLIR DÉFINITIVEMENT

ndáləd–, ndéləde, ndóləda [2026 ndáld–, ndélde, ndóləda], cf. **ndál–, ndélé, ndólá** (se terminer)

ACCORD

se mettre d'accord

dərzl–, dirzle, durzla, compl. **ma** (“bouche”)

- » Et ils tombèrent d'accord pour se présenter devant lui • **á ta dərzla mə ta aa səm ísətád á ta do aatsagiy na**
[2026 á ta dərzla mə ta aa səm ístád á ta do aacagiy na]

zlóbá, zlóbáy, zlóbáw (réunir), compl. **ma** (“bouche”)

- » Je me mets d'accord avec mon ami • **ngá zlóbíy ma aá mandalə ga**

“d'accord”

ayikwa [2026 aykwa] (litt. “alors n'importe”), cf. **aya** (alors)

être d'accord

aapa (là-dessus)

- » Es-tu d'accord ? - Je suis d'accord • **ka aapó dé ? - ye aapa**

ACCORDER

accéder à une demande

vá, váy, váv (mettre)

accorder une harpe

láláy–, léléyé, lólóyá (couler, pour de l'eau)

S'ACCORDER

bien jouer ensemble

léməd–, léməde, léməde [2026 lémd–, lémde, lémde], cf. **lém–, lémé, lémé** (choisir en comparant)

- » Le chant et la harpe ne sont pas accordés • **ndá dímesh, aá gandzavər tá léməde bay** [2026 ndá dímes, aá ganjavər tá lémde bay]

bien sonner

sləh–, slihe, sluhwa

- » La harpe sonne bien • **gandzavər á slihé** [2026 ganjavər á slihé]
- » Le tambour de deuil a bien sonné • **đíngír n sluhwa**

ACCOUCHÉE (N)

mawudza [2026 mawja]

ACCOUCHEMENT (LIEU/TRAVAIL D'–)

dzák [2026 ják]

- » La femme est en train d'accoucher • **ngwáz aa dzák** [2026 ngwáz aa ják]

ACCOUCHEUSE

ngwázə ngwazla [2026 ngwáz ngwazla] (litt. “femme de forgeron”), cf. **ngwáz** (femme)

ACCOURIR

hakádá (avec suff. de rappr.), cf. **há, háy, háw** (courir)

» et ils accoururent auprès d'eux dans un jardin • **á ta hakáda aa sɛm tá á gala ngíde**

kwokur-, kwøkure, kwokura (provoquer une inflammation), compl. **va** ("corps")

» Il accourt au marché • **á kwøkuré vá á lúmá**

ACCROCHÉ AU BOUT D'UN FIL

zhele-zhele'e, zala-zala'a [2026 zezezele'e, zalazala'a] (accroché au bout d'un fil)

ACCROCHER

kəlaw-, kilewe, kəlawá

avec un doigt ou un objet crochu

kəlaw-, kitewe, kəlawá

entre deux objets, dans un interstice

slərd-, slirde, slurda (coincer)

» Il l'accroche à la fibre de tout-à-l'heure • **slərdədə á zhéwuđ mámatá** [2026 slərdədə á zéwuđ mámacá]

pour une épine

kəslaw-, kislewe, kəslawá

» L'épine accroche mon vêtement • **vatək á kislewú maslakə ga**

sərd-, shirde, surda [2026 sərd-, sirde, surda]

S'ACCROCHER

ngá, ngáy, ngáw (enfoncer), compl. **va** ("corps")

» Je m'accroche au pilier • **í ngíy va aa déngésh** [2026 í ngíy va aa déngés]

ACCROUPI

hózka'a, hózək-hózəkka'a, hízhke'e, hízhík-hízhíkke'e [2026 hózka'a, hózəkhózəka'a, hízke'e, hízhíkhízíke'e] (recourbé)

» Ils sont accroupis (en canard) • **tá ndzíy hózək-hózəkka'a** [2026 tá njíy hózəkhózəka'a]

pour une foule devant un chef

kírpépépépép (accroupi la tête penchée)

» Les femmes sont accroupies, la tête penchée • **ngwazíy tá kírpépépépép ndzə tá á had'** [2026 ngwazíy tá kírpépépépép njə tá áhad']

pour une poule couveuse

mbókwókwa'a, mbókwók-wbókwókwa'a, mbókwókwé'e, mbókwókw-mbókwókwé'e [2026 mbókwókwa'a, mbókwókwmbókwókwa'a, mbókwókwé'e, mbókwókwmbókwókwé'e]

» La poule est accroupie sur les œufs • **watsək mbókwókwa' aa gid' slásláy** [2026 wacək mbókwókwa' aa gid' slásláy]

mbokwotukwa'a, mbokwotukw-tukkwa'a, mbokwotukwe'e, mbokwotukw-tukkwe'e [2026 mbokwotukwa'a, mbokwotukwtukwa'a, mbokwotukwe'e, mbokwotukwtukwe'e]

S'ACCROUPIR

fúrkw-, fúrkwé, fúrkwá (s'accroupir)

» Je m'accroupis par terre • **í fúrkwé á had'** [2026 í fúrkwé áhad']

ACCUEIL

riy mbúrókw (litt. "main d'étranger"), cf. **ráy, ríy, riy** (main)

» Je l'accueille • **í ganə riy mbúrókw**

ACCUEILLIR

c-, cé, cé (prendre)

» Et les gens nous ont bien accueillis • **á ndohíy á ta cingá ámba avátá**

gadáha (litt. “parler un peu”), cf. **gad-**, **gede**, **gwada** (parler)

» Elle accueille, abrite, protège • **á gadáha ndó, sɛm nífy géf, gámbər ndó**

ACCUMULER

dərɔ-, dirde, durda (engranger)

ACCUSATEUR

ndu dáy (litt. “homme de l’œil”), cf. **ndó** (homme)

ACCUSATION

dáy, díy, diy (œil)

» Et ses accusateurs (les hommes de l'accusation) l'entourèrent • **á ndíyi diy ná á ta ngalədə ápa** [2026 á ndiy diy ná á ta ngaldá ápa]

ACCUSER

pín-, píné, púné (griller)

» et ils se présentent devant toi pour m'accuser • **á ta sá píníye aa sɛm ngayi wuna** [2026 á ta sá píníye aa sɛm ngayi wuna]

ACHETER

súm-, shúmé, súmá [2026 súm-, súmé, súmá]

ACHEVER

ndón-, ndívé, ndúvá

rúf-, rúfé, rufá (terminer)

» Ces sept jours s'achèvent bientôt • **ímmenó tsárəɔ sa ndul-ndúl a n rufé** [2026 ímmenó tsárəɔ sa ndul ndúl a n rufé]

» Quand on a foulé tout l'argile nécessaire, on la monte simplement. Et on l'achève bien comme il faut • **ndá gatsa rəbəsɩ giné á nda réme méne. Á nda rufá dey-déy** [2026 ndá gaca rəbəsɩ giné á nda réme méne. Á nda rufá deydey]

achever définitivement

ndáləd-, ndéləde, ndóləda [2026 ndáld-, ndélde, ndóllda], cf. **ndál-, ndélé, ndólá** (se terminer)

une tâche

ndik-, ndike, ndukwe (arriver)

» Et il crache des gorgées de cette bière de mil un peu partout jusqu'à ce qu'il ait achevé cette bière • **a n tsasla mə zum sá təma təma télé, a n ndike zum sa** [2026 a n casla mə zum sá təma təma télé, a n ndike zum sa]

ACHYRANTHES ASPERA

bébé

ACIDE

móhw-móhhwa'a, mɛ́hw-mɛ́hhwe'e [2026 móhwmóhhwa'a, mɛ́hwmɛ́hhwe'e]

» Cette bière de mil acide me monte à la tête • **zúm ímmɛ́hw-mɛ́hhwe sɛ n hayé á géf** [2026 zúm ímmɛ́hwmɛ́hhwe sɛ n hayé á géf]

goût du citron

ndúwáng'a, ndúwáng-ndúwánnga'a, ndúwéng'e, ndúwéng-ndúwénng'e [2026 ndúwáng'a, ndúwángndúwáng'a, ndúwéng'e, ndúwéngndúwéng'e]

» Nous tous voulons cette cuisse au goût acide • **ndá wáyí d́usa' índúwéng-ndúwénng'e sa** [2026 ndá wáyí d́usa' índúwéngndúwéng'e sa]

ndúwtáng'a, ndúwtáng-tánnga'a, ndúwténg'e, ndúwténg-ténng'e [2026 ndúwtáng'a, ndúwtángtáng'a, ndúwténg'e, ndúwténgténng'e]

goût du tamarin

kúytánga'a, kúytáng-tánnga'a, kúytsánga'a [2026 kúytánga'a, kúytángtánga'a, kúycánga'a]

- » Si tu manges de la sauce acide, ça te fera mal au ventre • **mán ká ndáw lák nkúytánga dókwa á dá dzaké tə hwád'** [2026 mán ká ndáw lák nkúytánga dókwa á dá jaké tə hwád']

ACIDULÉ

goût d'une bonne bière de mil

híléce'e

- » La bière de mil a bon goût • **zúm híléce'e**

goût de l'oseille

ḡóhw-ḡóhhwa'a, ḡóhw-ḡóhhwe'e [2026 ḡóhwḡóhwa'a, ḡóhwḡóhwe'e]

- » La sauce d'oseille est acidulée • **lákə mishiyí ḡóhw-ḡóhhwa'a** [2026 lák misiyí ḡóhwḡóhwa'a]

ACQUIESCER DE LA TÊTE

ndəgəma'a, ndəgəm-ndəgəmma'a [2026 ndəgəma'a, ndəgəmnəgəma'a] (*approbateur*)

- » Il me répond là-dessus en acquiesçant de la tête • **á mbəḡkaye aapə ndəgəma' aa gíd gine** [2026 á mbəḡkaye aapə ndəgəma' aa gíd gine]

ACQUIS (N)

súkwíy íngá tə həḡ [2026 skwíy íngá tə həḡ] (*litt. "chose faite par terre"*), cf. **həḡ**

- » il ne se base pas sur les acquis • **á njáw aagidé súkwíy íngá tə həḡ ɓa** [2026 á njáw aagidé skwíy íngá tə həḡ ɓa]

ÂCRE

odeur de bière de mil

virtik-tikke'e [2026 virtiktike'e]

- » L'odeur de la bière de mil est âcre • **zúm á zhikə virtik-virtikke'e** [2026 zúm á zkə virtikvirtike'e]

ACTE DÉPLACÉ ("CONNERIE")

cévé (*incongruité*)

- » Tu tiens vraiment à faire tes c..... ? • **ká gíy cévə ngayí mé ce ?**

ACTIVER

activer un feu

zlazlam-, zlezleme, zlozloma (*attiser*)

S'ACTIVER

tavas-, teveshe, tovosə [2026 tavas-, tevese, tovosə] (*insister*)

de bonne heure

wúr-, wúré, wúrá (*s'activer*)

- » Le lendemain, je m'active de nouveau de bonne heure le matin • **tə mčəngweslime' a i wúré áḡəba aa pírək** [2026 tə mčəngweslime' a i wúré áḡəba aa prək]
 » Elle fait le travail domestique de bonne heure • **á wúré á gáy**

ACTUALITÉ

(mon/ton/son ... -) **súkwíy mán yí/kə/ń/ngə/kínə/tə təpa** [2026 skwíy mán yí/kə/ń/ngə/kínə/tə təpa] (*litt. "la chose où je/tu/il... là-dedans"*), cf. **tə**

ADANSONIA DIGITATA

mboto-mbótá [2026 mbotombótá]

ADENOLICHOS PANICULATUS

ADENUM OBESUM

mbav

ADEPTE

zhu [2026 zɥ]

- » Tu es un adepte du tambour d'aisselle • **kó zhu ítsíy dezlézléw** [2026 kó zɥ ícíy dezlézléw]

ADHÉRER

shik-, shike (venir) [2026 sk-, ske], compl. **ává** ("parmi, en plus")

- » ils étaient trois mille, ceux qui y adhèrent • **á gíy gwezím makár, aa tá shikəkaná áva'a** [2026 á gíy gwezím makár, aa tá skəkaná áva'a]

ADIEU (ADRESSE À UN MORT LORS D'UNE VISITE MORTUAIRE)

tsáka-tsáka [2026 cákacáka]

- » Adieu • **a tsáka-tsáka méne** [2026 a cákacáka méne]

ADMIRER

húz-, húzhé, húzá [2026 húz-, húzé, húzá]

- » Je regarde fixement les affaires • **í húzhé kwólóngwáy** [2026 í húzé kwólóngwáy]

ADOLESCENT.E

jeune fille au moment de la puberté

matsəsl dām [2026 macəsl dām] (litt. "burin de fille"), cf. **matsasl** (burin) [2026 macasl]

jeune personne vers 13-14 ans

gélébáy (jeune homme)

jeunes gens entre l'enfance et l'âge adulte

íwal-waliy [2026 íwalwaliy], compl. **kórá, wúdaháy, gwala ...** ("enfant, enfants, jeunes gens")

ADOPTER UN ENFANT

mból-, mbílé, mbúlá (sauver)

ADOUCIR

ndos-, ndoeshe, ndosa [2026 ndos-, ndoese, ndosa] (émousser)

S'ADRESSER À

mbəďá, mbəďáy, mbəďáw

- » il ne s'est pas adressé à moi • **m mbəďaye aa mə ɓa**

ADULTE

ígóra'a, ígór-górra'a [2026 ígóra'a, ígórgóra'a]

- » tous, enfants comme adultes • **télé, kwá wúdaháy, kwá ndíy ígór-górra'a** [2026 télé, kwá wúdaháy, kwá ndíy ígórgóra'a]

ADVERSAIRE

mayam

- » Tu es adversaire de ce qui est juste • **kó ndu mayim súkwíy ízúra'a** [2026 kó ndu mayim skwíy ízúra'a]
 » et que tu leur piétines la tête à tous tes adversaires • **á ka dá mbátsata aa gíd á mayimhiy ngayí télé** [2026 á ka dá mbácata aa gíd á mayimhiy ngayí télé]

AFFAIBLI (POUR UNE PERSONNE ÂGÉE)

dókwándzafa'a, dókwándzáf-ndzáffa'a, dóékwénjéfe'e, dóékwénjéf-njéffe'e [2026 dókwánjáfa'a, dókwánjánjáfa'a,

dóekwénjéfe'e, dóekwénjéfnjéfe'e] (*anémie*)

» Le chef de famille est dans la maison, affaibli • **bábə gíy dókwándzáfa tə gáy** [2026 *bábə gíy dókwánjáfa tə gáy*]

AFFAIBLIR

ndos–, ndoeshe, ndosa [2026 *ndos–, ndoeshe, ndosa*] (*émousser*)

táv–, tévé, tóvá (*anémier*)

AFFAIRE

kwólóngwáy (*bagages*)

súkwáy [2026 *skwáy*] (*chose*)

choix, décision

ma (*bouche*)

» Qu'est-ce qui m'a embarqué dans cette affaire ? • **agó n fayé á ma sə ngidó mé ?** [2026 *agó n fayé á ma sə ngidó mé ?*]

S'AFFALER

rátatatat

» L'arbre s'affale lentement • **wúf rátatatat á kelé á had'** [2026 *wúf rátatatat á kelé áhad'*]

AFFECTER

gá, gáy, gáw (*faire*)

» Et moi-même, ce feu m'a affecté le ventre • **á yí ba á vogu mámatsa a n gámayi hwád'** [2026 *á yí ba á vogu māmaca a n gāmāyi hwád'*]

gəs–, gishe, gusa [2026 *gəs–, gise, gusa*] (*empoigner*)

» Elle n'affecte pas que les enfants. C'est l'ensemble des gens qu'elle touche • **á gəsə wúdahíy ginó kaḃa. Á mپی ná á ndú giné á gishe'e** [2026 *á gəsə wúdahíy ginó kaḃa. Á mپی ná á ndú giné á gise'e*]

S'AFFERMIR

sóf–, shifé, súfá, shíf–, shífé, shúfé [2026 *sóf–, sífé, súfá, síf–, sífé, súfé*] (*mûrir*)

» Aussitôt, ses pieds et sa jambe s'affermirent • **ahəsə ahəsá á ndá sákə na aá shesheliy ná á ta shífə ta** [2026 *ahsa ahsá á ndá sák na aá seseliy ná á ta sífə ta*]

AFFLEURANT

fishe'e, fish–fisshe'e [2026 *fise'e, fisfise'e*]

» J'ai une épine dans la main • **vatók fishe tə riy ga** [2026 *vatók fise tə riy ga*]

AFFOLÉ

tákáslíy–slíyya'a [2026 *tákáslíyslíyya'a*]

» L'enfant accourt affolé • **kórə tákáslíy–slíy–slíy–slíy á hakáďá** [2026 *kórə tákáslíyslíyslíyslíy á hakáďá*]

AFFOLER

dzaḃak–, jeḃeke, dzoḃokwa (*mélanger deux produits*) [2026 *jaḃak–, jeḃeke, joḃokwa*], *compl.* **géd'** (*"tête"*)

» Ces cris affolèrent tout le monde • **láláw wuná á dzaḃakámatə gíd' á ndomadzá télé** [2026 *láláw wuná á jaḃakámatə gíd' á ndomajá télé*]

AFFRANCHI (LIBÉRÉ)

ńndzáka'a [2026 *ńnjáka'a*], *cf.* **ndzák–, njéké, ndzókwá**

» les affranchis • **ḃeléhíy ńndzáká'á** [2026 *ḃeléhíy ńnjáká'á*]

AFFREUX (CRI DE DÉTRESSE)

ndíd' ndíd' ndíd' (*déchirant*)

» Il pousse un cri affreux • **á tsíy láláw ndíd'–ndíd'–ndíd'ḃe'e** [2026 *á cíy láláw ndíd'ndíd'ndíd'ḃe'e*]

AFFRONTER

kətaŋ-, kitewe, kətaŋa (*accrocher*)» Je ne m'y affronte pas • **í kətaŋa' áaŋa**

AFFÛT (ÊTRE À L'')

zərd-, zhírdé, zúrdá [2026 **zərd-**, **zírdé**, **zúrdá**] (*guetter*)» Je guette une lueur du fond de mon abri. • **í zhírdé nhílá sém tə huɗ' bodom** [2026 **í zírdé nhílá sém tə huɗ' bodom**]

AFFÛTER

pat-, pete, pota**tasl-, tesle, tosla****zúm-, zhúmé, zúmá** [2026 **zúm-**, **zúmé**, **zúmá**] (*aiguiser*)

AFIN QUE

aamán (*au sujet de*)» on envoie quelqu'un à la femme du forgeron afin qu'elle vienne la surveiller • **ndá zlingdó ndó á ngwázə ngwazlə sa aamán a n shike a n sá weró díya'a** [2026 **ndá zlingdó ndó á ngwáz ngwazlə sa aamán a n ske a n sá weró díya'a**]

AGACER

laf-, lefe, lofa» Il agace sa mère en pleurnichant • **á lefó mámə na**

AGAME

kúzókw*agame mâle paré***bóndzolay** [2026 **bónjolay**]

AGELANTHUS DODONEIFOLIUS

ńghwonokw

AGENCEMENT DE 2 MORCEAUX DE FER AVANT DE LES METTRE AU FEU POUR LES SOUDER

ńkele (*chute*)

S'AGENOUILLER

gúrbédúkw-, gúrbédúkwé, gúrbédúkwé**lákúdíf-, lákúdífé, lákúdífé***pour présenter une offrande***gúrbédísh-, gúrbédíshé, gúrbédíshé** [2026 **gúrbédís-**, **gúrbédísé**, **gúrbédísé**]» Il m'a donné de l'eau en s'agenouillant • **á vayi yim ńgwóégúrbédíshe** [2026 **á vayi yim ńgwóégúrbédíse**]

AGERATUM CONYZOÏDES

ngwazlə ńshífə zay [2026 **ngwazlə ńsífə zay**] (*litt. "faux Cissus quadrangularis"*), cf. **ngwazla** (*forgeron*)

AGGLOMÉRER

saŋ-, sheŋe, soŋa [2026 **saŋ-**, **seŋe**, **soŋa**] (*coller*)

S'AGGRAVER (POUR UNE PLAIE)

haŋ-, heŋe, hwaŋa, *compl. ádəŋa* ("plus, de nouveau")» La plaie de cet enfant s'aggrave • **mbilə kərə wuná á heŋé ádəŋa**» Elle s'est aggravée • **n haŋə ná ádəŋa**

AGILE

démarche de l'écureuil

shóehwe'e, shóehw-sóehhwe'e, sóhwa'a, sóhw-sóhhwa'a [2026 sóehwe'e, sóehwsóehwe'e, sóhwa'a, sóhwsóhwa'a] (*filiforme*)

» L'écureuil est filiforme • **vayá shóehw-shóehhwe'e** [2026 vayá sóehwsóehwe'e]

en sautant sans peine

cerifke'e, cerifik-cerifikke'e [2026 cerifke'e, cerifikcerifikke'e]

» Il saute en bas de l'arbre avec agilité • **á ndzónkáá áhód cerifke tə wáf** [2026 á njónkáá áhód cerifke tə wáf]

AGIR AU HASARD, SANS RAISON

dad-, dede, doða (*délayer*)

» Je fais n'importe quoi • **í dadə gid ga**

AGITATION

láláw (*cri*)

ńwésle (*s'agiter*)

ńkwœkurə va (litt. "agiter corps"), cf. **kwokur-, kwœkure, kwokura**

» L'agitation de l'eau cognait la poupe du bateau avec violence • **ńkwœkurə və yim á kelə gid aa véziy wúrəm sa aa wúdáy**

AGITÉ

beléwere

» Cet enfant est agité • **beléweré á kərə wuna**

béwér-béwérre'e [2026 béwérbéwérre'e]

» L'enfant est agité • **kərə á wéslə béwér-béwérre'e** [2026 kərə á wéslə béwérbéwérre'e]

dódoda'a (*remuant*)

» Les bœliers sont agités dans l'étable • **durókwíy tá gíy dódoda tə kudam**

gúz-guzza'a [2026 gúzguza'a] (*confus*)

» et il y a de l'agitation dans tout le pays • **á nda gíy gúz-guzza tə wúdəm sə télé** [2026 á nda gíy gúzguza tə wúdəm sə télé]

gwáh-gwáhha'a, gwéh-gwéhhe'e [2026 gwáhwáha'a, gwéhwéhe'e]

» Les enfants sont agités sur le lit • **wúdahíy tá gíy gwáh-gwáhha' aa səm ímmene** [2026 wúdahíy tá gíy gwáhwáha' aa səm ímmene]

lœngúre'e, lœngúr-lœngúrre'e [2026 lœngúre'e, lœngúrlœngúre'e] (*volage*)

wásl wásl wásl wásl wásl, cf. **wásl-, wéslé, wáslá** (*parachever*)

pour un enfant qui se débat

guríd guríd guríd, guréd guréd guréd

» L'enfant agité donne des coups de pied • **kərə guríd guríd guríd á zlíré va**

AGITER

agiter la main

kibic-, kibice, kubice (*bouger*)

» Je m'évente • **í kibicə vazaza aa ráy**

agiter un liquide

húdábél-, húdíbílé, húdábélá

» J'agite l'eau • **í húdíbílə yam**

hwav-, hweve, hwava (*troubler*)

S'AGITER

ngwásl-, ngwéslé, ngwáslá (s'agiter)

» Je m'agite beaucoup • **í ngwésló kumba**

bobúr-, boebúré, bobúrá (gronder), compl. **va** ("corps")

» La panthère s'agite • **zhöengwayá á boebúré va** [2026 zoengwayá á boebúré va]

rúbá, rúbáy, rúbáw (s'agiter), compl. **va** ("corps")

» Le bœuf s'agite • **zlé á rúbíy vá**

AGNEAU

kəṛə tambak ("fils de mouton"), cf. **kórá**

AGONISER

(il agonise) **á safədá á gide' á gide'e** [2026 á safdá á gide' á gide'e] (litt. "il souffle dans la tête dans la tête"), cf. **géd'**

á shəfə tə ndəv tə ndav [2026 á səfə tə ndəv tə ndav] (litt. "il respire de la poitrine de la poitrine"), cf. **ndav**

AGRÉABLE

hwásla'a, hwésle'e

» la graine d'oseille est très agréable • **mə́túwúz á jinéhayi hwásla'a**

AGRÉER

mbá, mbáy (être beau)

» Dieu a agréé qu'elle ait un enfant • **Zhígíłə m mba a n ngwátsə kórá** [2026 Zhígíłə m mba a n ngwátsə kórá]

S'AGRÉGER

huzləmd-, huzlimde, huzləmda (accoller), compl. **va** ("corps")

» Personne n'osait s'agréger à eux • **ndu ngidə kwá sətád á sláha nhuzləmdə va aa ndá tá áaḡa** [2026 ndu ngidə kwá sətád á sláha nhuzləmdə va aa ndá tá áaḡa]

AGRIPPÉ À UN ARBRE OU UN ROCHER

tsáp-tsappa'a [2026 cápcapa'a]

» En s'agrippant, les enfants grimpent dans l'arbre • **tsáp-tsáp-tsappa' aa wúdahíy tá ndzəvíy á wáf** [2026 cápcápca' aa wúdahíy tá njəvíy á wáf]

AGROBATE RUBIGINEUX

íkurpotokw (*Cercotrichas galactotes*)

AH !

á

» Ah, mon père, c'est quelque chose • **á báḡə gə sukwiý ngidə** [2026 á báḡə gə skwiý ngidə]

AHURI (POUR UN REGARD)

ndodóndoda'a, ndoedéndoede'e ("gros yeux")

AIDE

ítéke

avec l'aide de

tə́riy (litt. "par la main de"), cf. **tə** (dans)

» "Avec l'aide des membres de ma famille paternelle ou quoi ?", dit-il • **"tə́riy gwáliy bába dé ké", aa na**

AIDER

ták-, téké, tókwá

- » Il aide les pauvres • **á tákáha ndíy íntawasá'a**
 » J'aide ma mère à cultiver du mil • **í tékó mámə ga aá daw**

AÏE AÏE

áya áya

- » Qu'est-ce qui me pince ? aïe aïe • **m mbírciyí mé ? áya áya** [2026 mmbírciyí mé ? áya áya]

AIGLE RAVISSEUR

dzólá [2026 jólá] (*Aquila rapax*)

AIGRE

ndirke'e, ndirik-ndirikke'e [2026 ndirke'e, ndirikndirike'e] (*aigret*)

AIGUILLE

baátal

leper

utilisée pour coudre un linceul

vénám

AIGUILLON

súlóm (*flèche*)

- » Aussitôt que je les ai eu piqués avec mon aiguillon, je t'assure, ils sont allés chez un gars... • **mberə mán í ɓarəta aa súlúm mába, bezlé á ta dó á ngwiý másliý ngidé...** [2026 mberə mán í ɓarta aa súlúm mába, bezlé á ta dó á ngwiý másliý ngidé...]

AIGUISER

pat-, pete, pota (*affûter*)

tasl-, tesle, tosla (*affûter*)

zúm-, zhúmé, zúmá [2026 zúm-, zúmé, zúmá]

AÏL

temə Zhiver (*litt. "oignon de Jiver"*), cf. teme (*oignon*)

AILE D'OISEAU

kərpasl

AIMER

wáy-, wáyá, wáyá

- » "Si ma première femme t'aime, je te prends" • **"mán mámə giy gá á wáyiká, í cika"**

apprécier

ngá, ngáy, ngáw (*enfoncer*)

- » Je n'aime pas l'eau de fermentation du mil • **n ngáyí yim ndzadzáy á yi ɓay** [2026 n ngáyí yim njájáy á yi ɓay]

AÎNÉ

tsóva'a [2026 cəva'a]

- » Si son père n'est pas en vie, son aîné va lui jeter la pierre à cet endroit • **bábə ná ázəbíy ba, tsóva ná á de a n dá kalədanə kwa aapa** [2026 bábə ná ázəbíy ba, cəva ná á de a n dá kaldanə kwa aapa]

tsúvám [2026 cúvám]

enfant aîné d'une femme

kərə ɓərdam (*litt. "fils de jeune mariée"*), cf. kórá (*fils*)

AINSI

kátá, kátáy

» C'est ainsi ! Vraiment • **káta'a ! Aavaava**

» “les testicules elles se présentent comme ça (geste)”, dit-il • “**kúďíc á ndzáw kátíy**” **aa na** [2026 “kúďíc á njáw kátíy” aa na]

AIR (EN L’-)

á zhígílé [2026 á zígílé], cf. zhígílé (Dieu) [2026 zígílé]

» Ils regardent en l'air • **tá píy díy á zhígílé** [2026 tá píy díy á zígílé]

AIRE DE BATTAGE

hódák

petite aire accolée au sud de l'aire de battage

kəṛə hódák (litt. “fils d'aire de battage”), cf. **kórá**

rebord de l'aire de battage

mə hódák (litt. “bouche d'aire de battage”), cf. **ma** (bouche)

AISANCE

ńwele (s'enrichir)

» Ils vivent dans leurs richesses dans les maisons de chefs • **tá ndzíy tə ńwelə tə tə giy biyháy** [2026 tá njíy tə ńwelə tə tə giy biyháy]

AISÉMENT

céďéďéwe'e, tsáďáďáwa'a [2026 céďéďéwe'e, cáďáďáwa'a]

» On lui met une anse pour qu'on puisse la retirer aisément du feu • **panə ríy aa vá ámbá á nda njéve tsáďáďáwa' áwúda aa vogwa** [2026 panə ríy aa vá ámbá á nda njéve cáďáďáwa' áwúda aa vogwa]

» Je soulève l'enfant aisément • **í tsáďáďáw ndzáwəďó kórá á zhígílé** [2026 í cáďáďáw njáwəďó kórá á zígílé]

AISELLE

mbəhaw

AJOUTER

gá, gáy, gáw (faire), compl. á dáy (“dans œil”)

» On y ajoute des arachides encore ? - Si tu n'en ajoutes pas, qu'est-ce qui lui donnera sa consistance ? • **ndá za ganə vandá áva za ɗe ? - Ká ganá á diy ɗiy í dá fáďəkakə mé ?** [2026 ndá za ganə vandá áva za ɗe ? - Ká ganá á diy ɗiy ńdá fáďəkakə mé ?]

» Quelle que soit la sauce de feuilles, on l'y ajoute seulement • **kwá lákə váh bə ndá gíya' á díya gine** [2026 kwá lák váh bə ndá gíya' á díya gine]

AJUSTÉ (ÊTRE - À)

mburzhukw-, mburzhukwe, mburzhukwe [2026 mburzhukw-, mburzhukwe, mburzhukwe] (seoir)

» Ce vêtement n'est pas ajusté à ma taille • **maslakə wuná á mburzhukwəy áaɓa** [2026 maslakə wuná á mburzhukwəy áaɓa]

AJUSTEMENT

ńkele (chute)

AJUSTER

ajuster deux morceaux de fer avant de les souder au feu

kal-, kele, kwala (tomber), compl. **zuyda** (“fer”)

ajuster un chant

líḃésł-, líḃésłé, lúḃóésłé (aligner)

» Le chant est juste • **dímísh n líḃésłé'é** [2026 **dímís n líḃésłé'é**]

ALCEDO

leucogaster (petit martin chasseur à ventre blanc)

vízlé

leucogaster sp.

vízlə dzádzáh [2026 **vízlə jájááh**] (litt. “Alcedo leucogaster de terrain caillouteux”)

vízlə heshékéd [2026 **vízlə hesékéd**] (litt. “Alcedo leucogaster de brousse”)

vízlə vara (litt. “Alcedo leucogaster de terrain plat”)

quadribrachys

ńevízh-tə-ndav [2026 **ńevíztəndav**]

sp.

shewulay [2026 **sewlay**] (*Alcedinidae* sp.)

ALECTRA SP.

vogelii

pambəz vanda (litt. “sang d'arachide”), cf. **pambaz**

ALÈNE

sulum gadákár (litt. “flèche de panier”), cf. **súlóm** (flèche)

ALESTES MACROLEPIDOTUS

zlúwáy

ALIGNÉ

kúre'e, kúr-kúrre'e [2026 **kúre'e, kúrkúre'e**]

» Et on s'aligne • **á nda pəra vó kúr-kúr-kúrre'e** [2026 **á nda pəra vó kúrkúrkúre'e**]

ALIGNER

aligner le bord d'un champ

cecil-, cecile, cœcule, tsatsəl-, cecile, tsotsula [2026 **cecil-, cecile, cœcule, cacəl-, cecile, cocula**]

» J'aligner les bords de mon champ d'arachide • **í cecilá mə giy vanda gá**

mettre en rang

líḃésł-, líḃésłé, lúḃóésłé

» Et tu les alignes dedans • **á ka líḃésłədá ápó méne** [2026 **á ka líḃésłədá ápó méne**]

S'ALIGNER

pər-, píré, púrá (relâcher), compl. **va** (“corps”)

» On va ainsi et on s'aligne en file indienne • **á nda dí kátá á nda pəra vó kúr-kúr-kúrre'a** [2026 **á nda dí kátá á nda pəra vó kúrkúrkúra'a**]

téndír-, téndíré, téndúré (s'aligner), compl. **va** (“corps”)

» Les enfants s'alignent • **wúdahíy tá téndírə va**

ALIMENT

sukwiý ńndáy [2026 **skwiý ńndáy**] (litt. “chose de manger”), cf. **súkwáy** (chose) [2026 **skwáy**]

» Voilà l'aliment... quand mes petits auront faim, donne-leur à manger • **sukwiý ńndíy ásátá... mán mýy á dá kidə wúdə gá á ka vatə sukwiý ńndáy** [2026 **skwiý ńndíy ásátá... mán mýy á dá kidə wúdə gá á ka vatə skwiý ńndáy**]

sukwiy va [2026 skwiy va] (litt. "chose de corps")

morceau d'aliment

ma (bouche)

- » Il prend un petit morceau de cuisse, un petit morceau de pattes de devant, un peu de muscle du ventre... • **á gíy tsókú mə dús kété, tsókú mə dúwúr kété, mbahətəb húda kété...** [2026 á gíy cókú mə dús kété, cókú mə dúwúr kété, mbahətəb húda kété...]

ALIMENTATION

índáy (nourriture)

ALIMENTER

alimenter un enfant

vór-, víré, vúra (gaver)

ALLAITER

sá, sáy, sáw (boire), compl. **wa** ("sein")

- » la femme qui t'a allaité • **ngwáz í sakə wu na** [2026 ngwáz ísakə wu na]

ALLÉGRESSE

íwufe (joie)

- » et lui poursuivit son chemin dans l'allégresse • **á nénga' a n dó áma aa cívid na aa íwufe**

ALLER

d-, dé, dó

s'en aller

dáy (forme de l'imperf. devant pause)

- » Tu peux t'en aller pour le moment • **ká sláhá á ka dáy ngayá ántántə méne**
» Et la guête maçonner s'en alla chez elle • **á mangavər a n dáy ná á ngwiy na**

aller à l'écart, pour un entretien privé

zláts-, zlécé, zlótsá [2026 zláts-, zlécé, zlótsá] (être debout)

- » Alors allons à l'écart simplement • **ayí nga dá zlátsá diy méne** [2026 ayí nga dá zlátsá diy méne]

aller à la rencontre

tsum-, cume, tsuma [2026 cum-, cume, cuma], compl. **va** ("corps")

aller bien (bien se porter)

ndzá, ndzáy, ndzáw [2026 njá, njáy, njáw] (vivre)

- » Tu vas bien ? - Oui • **ka ndzá dé ? - i ndzá'á** [2026 ka njá dé ? - i njá'á]

aller bien avec, convenir

humd-, humde, humda (réunir)

- » un tissu neuf ne va pas avec un tissu usagé • **maslakə mbuwá' aá maslakə mmava tá humdé áabay**

aller chercher un objet

dáná (litt. "aller un peu à cela"), cf. **d-, dé, dó**

- » Va chercher du fourrage vert • **dáná á mándáy**

aller chercher une personne

val-, vele, vola (aller chez quelqu'un)

- » Et il va chercher l'écureuil chez lui • **a n valədó vayá á ngwáy** [2026 a n valədó vayá á ngwáy]

dáha (litt. “aller chercher un peu”), cf. **d–, dé, dó**

- » On va te chercher : “Viens me poser les pierres” (pour rechercher les causes de la mort) • **ndá dáhakə máðokw** : “Wá shiké á ka sá payi kwa” [2026 ndá dáhakə máðokw : “Wá ské á ka sá payi kwa”]

aller vite

had–, hede, hwada (faire courir)

- » Mais où est-il allé si vite ? • **kas á hadá á má á níy má ?**

kál–, kílé, kúlá

ça ne va pas !

ayí kaða, cf. **aya**

ALLIANCE

rite d'alliance

ízlíy kəða

S'ALLIER, FAIRE ALLIANCE

zləbá, zləbáy, zləbáw (réunir), compl. **va** (“corps”)

- » ils s'unissent pour faire alliance contre notre chef • **tá gíy ísótád á ta zləbanə vá á gíd á biy nga** [2026 tá gíy ísótád á ta zləbanə vá á gíd á biy nga]

ALLONGÉ

“de tout son long”

dzol–dzólól–dzólól–dzólól [2026 joljólóljólóljólól] (avec red. mult.), cf. **dzol–dzólóla'a** (flottant) [2026 joljólóla'a]

- » Le jeune homme est allongé par terre de tout son long • **gwalə dzol–dzólól–dzólól–dzólól á hakədá** [2026 gwalə joljólóljólóljólól á hakədá]

allongé par terre après une chute

zərbálá' (gisant)

- » Il est allongé par terre • **á kalá áhəf zərbálá'a'a**

pour la tête de quelqu'un qui veut mieux voir

zazanga'a

- » Il montre la tête derrière le tronc d'arbre • **á gəðəká gíd zazanga vá diy wáf** [2026 á gəðəká gíd zazanga vá diy wáf]

pour un crâne

súlhw'a, súlúhw–súlúhwa'a, shúlhw'e, shúlúhw–shúlúhwa'e [2026 súlhw'a, súlúhwsúlúhwa'a, súlhw'e, súlúhwsúlúhwa'e]

pour un musée

bírt'e, bírit–bírtite'e (ajout FH) [2026 bírt'e, bíritbírtite'e]

bulhwa'a, buluhw–buluhwa'a (ajout FH) [2026 bulhwa'a, buluhwbuluhwa'a]

zhəngw–zhəngwe'e, zongw–zonngwa'a [2026 zəngwzəngwe'e, zongwzongwa'a] (effilé)

zólútúhwa'a, zólútúhw–túhwa'a [2026 zólútúhwa'a, zólútúhwtúhwa'a]

zóngwótúngw–túnngwa'a [2026 zóngwótúngwtúnngwa'a]

zúrnona'a

ALLONGER

allonger par terre

milet

- » Allonge l'enfant par terre • **ké milletəd kərá á hað** [2026 ké milletəd kərá á hað]
» Le voilà allongé par terre • **mémilet–milet ímmenə á hákəða** [2026 mémiletmilet ímmenə á hákəða]

allonger quelqu'un

manəd–, menəde, monəda [2026 mand–, mende, monda], cf. **man–, mene, mona** (passer une nuit)

S'ALLONGER

man–, mene, mona (passer une nuit)

- » J'apporte la natte de couchage pour que tu t'allonges sur la nuque • **í tsukwá húbə mmené á ka mana aa dǝngáy**
[2026 í ckwá húbə mmené á ka mana aa dǝngáy]

pour un objet fin et vertical

dzúv–, júvé, dzúvǎ [2026 júv–, júvé, júvǎ] (se redresser)

ALLUMER

laḁ–, leḁe, loḁa

vats–, vece, votsa [2026 vac–, vece, voca] (flamber)

- » Ils allumèrent un feu pour nous réchauffer • **tá vatsangə vogwá á hǝḁ á nga dzíya'a** [2026 tá vacangə vogwá áhǝḁ á nga jíya'a]

allumer d'un coup

da' (enflammer)

- » Hop, on y met le feu • **da' tánə vogwa**
» on coupe la paille, on la pose dessus, on y met le feu pour qu'il cuise simplement • **zlázlaká kúzǎ, paná á gǝḁ, da'ánə vogwa a n ndárə né méne**

allumer un feu en frottant le fer à briquet sur un caillou

kal–, kele, kwala (tomber), compl. **vogwa** ("feu")

allumer une torche

tív–, tívé, távé

ALLUMETTE

hasána

ALOE

maculata

gádágárah

vera

gid' ngáták (litt. "tête de ?"), cf. **gǝḁ**

ALORS

ara (dans ce cas)

- » "...", dit alors mon père • **"..." arə bábə ga**

aya

- » Alors tu bandes la plaie • **ayí ká péḁə mbile**

yawuta [2026 yawta]

- » Alors ils jouent au cricket • **yawutá á ta tsíy guya** [2026 yawtá á ta cíy guya]

ayisa [2026 aysa] (litt. "alors ceci"), cf. **aya**

- » Alors, ensuite, je me contente de le tuer • **ayisa azhér í kǝḁa gunokwa** [2026 aysa azér í kǝḁa gunokwa]

avec un sentiment d'incrédulité

kas

- » Alors quelle autre solution ? ● **kas ngidó ké ?**
- » Alors comment faire maintenant ? ● **ngíy kas ányí mé ké ?**

ALOUETTE SP.

ńjòekúm-tə-ged [2026 ńjòekúmtəged]

alouette bourdonnante

weré-were [2026 weréwere] (*Mirafrā rufocinnamomea*)

ALTERNER

vóná, vónáy, vónáw (*démarier*), compl. **va** (“corps”)

ALYSICARPUS OVALIFOLIUS

ńndekéndélə dák [2026 ńndekéndél dák] (litt. “desmodium sp. de campagne”), cf. **ńndekéndél**

AMARANTE (OISEAU)

amarante commun (Lagonosticta senegala)

shíy-shiy dza [2026 síysiy ja] (litt. “passereau de montagne”), cf. **shíy-sháy** (*Lagonosticta senegala*) [2026 síysáy]

AMARANTE (PLANTE)

amarante verte

málámá

amarante verte (Amaranthus viridis)

lákə yam [2026 lák yam] (litt. “sauce d'eau”), cf. **lák**

amarante epineuse

málámə zle (litt. “Amaranthus viridis de bœuf”), cf. **málámá**

amarante epineuse (Amaranthus spinosus)

vatək kideh (litt. “épine d'âne”), cf. **vatak**

AMARANTHUS

spinosus

málámə zle (litt. “Amaranthus viridis de bœuf”), cf. **málámá** (*amarante (plante)*)

vatək kideh (litt. “épine d'âne”), cf. **vatak** (*amarante (plante)*)

viridis

málámá (*amarante (plante)*)

gid ngólák (litt. “tête de coq”), cf. **ged**

lákə yam [2026 lák yam] (litt. “sauce d'eau”), cf. **lák**

AMAS DE ROCHERS

tsúrkwásláy [2026 cúrkwásláy] (*colline*)

AMASSER

hay-, heye, hwaya (*emmagasiner*)

- » Il ne fait qu'amasser pour lui-même ● **á hayidó súkwíy á riy né gine** [2026 á haydó skwíy á riy né gine]

“AMBIANCE”

ńgway-gwaya [2026 ńgwaygwaya] (“animation”)

AMBROSIA MARITIMA

ńshifé ziy wayam [2026 ńsifé ziy wayam] (litt. “Leucas martinicensis de marigot”), cf. **ńshifé zay** [2026 ńsifé zay]

ÂME

mezhe6 [2026 meze6] (ombre)

AMÉLIORÉ

dara'a (meilleur)

- » Le chant s'est amélioré • **dímísh dara'a** [2026 dímis dara'a]

AMENER

tsukwádá, tsukwá [2026 ckwádá, ckwá] (apporter)

- » Nos femmes sont les filles de l'un ou de l'autre que nous avons amenées • **ngwaziy ngó ɔkw, ɔəm ndu ngidó ɔəm ndu ngidé ámán ngá tsukwádá** [2026 ngwaziy ngó ɔkw, ɔəm ndu ngidó ɔəm ndu ngidé ámán ngá ckwádá]

hólkádá (avec suff. de rapp., cf. **hól-, hílé, húlá** (prendre))

- » L'écureuil a amené les siennes aussi • **vayá á hólkáda ananá ávasa'a**

amener une personne

d-, dé, dó (aller)

- » elles amenèrent leur mari chez l'écureuil et l'appelèrent : "Ami de notre mari !" • **á ta da bákiy tá á ngwiý vayá á ta bahaná á vaya : "Mandalə bákiy nga"**

amener sa fiancée chez soi

pásl-, péslé, póslá (plier), compl. **mədómáy** ("fiancé")

- » J'amène ma fiancée à la maison • **í péslá mədómáy**

S'AMENUISER

hwóhwáy-, hwóhwéyé, hwóhwáyá (diminuer)

- » Mon tas de mil s'amenuise • **daw gá á hwóhwáyí na**

AMER

ɔáláha'a, ɔáláh-ɔáláhha'a, ɔéléhe'e, ɔéléh-ɔéléhhe'e [2026 ɔáláha'a, ɔáláhɔáláha'a, ɔéléhe'e, ɔéléhɔéléhe'e]

- » Le rumen séché est amer • **nyayíh ɔáláha'a**
» La sauce laisse un goût amer dans la gorge • **lák ɔáláha' aa ɔáyá**

ndirtike'e, ndirtik-tikke'e [2026 ndirtike'e, ndirtiktike'e] (aigre)

- » Tu es plein d'amertume • **ndəv ngayí n ndəhá' aa súkwíy ńndirtik-tikke' ára medeter** [2026 ndəv ngayí n ndəhá' aa skwíy ńndirtiktike' ára medeter]

véléhe'e, véléh-véléhhe'e, váláha'a, váláh-váláhha'a [2026 véléhe'e, véléhvéléhe'e, váláha'a, váláhváláha'a]

- » si c'est le cas, je la prends ; pour que ça me donne un goût très amer (goût d'aubergine) dans la bouche • **ayí katək í ce'e ; a n gayi mó váláh-váláhha katak** [2026 ayí katək í ce'e ; a n gayi mó váláhváláha katak]

goût de la quinine ou du "ńdūwèk"

ɔuwka'a, ɔuwuk-ɔuwukka'a, ɔuwke'e, ɔuwik-ɔuwikke'e [2026 ɔuwka'a, ɔuwukɔuwuka'a, ɔuwke'e, ɔuwikɔuwike'e]

ɔuwtike'e, ɔuwtik-tikke'e [2026 ɔuwtike'e, ɔuwtiktike'e]

ɔuwzləka'a, ɔuwzlək-zləkka'a, ɔuwzlike'e, ɔuwzlik-zlikke'e [2026 ɔuwzləka'a, ɔuwzləkzləka'a, ɔuwzlike'e, ɔuwzlikzlike'e]

AMERTUME

medeter (bile)

- » Tu es plein d'amertume • **ndəv ngayí n ndəhá' aa súkwíy ńndirtik-tikke' ára medeter** [2026 ndəv ngayí n ndəhá' aa skwíy ńndirtiktike' ára medeter]

AMEUBLIR LA TERRE

tétéh-, tétéhé, tóétóhwé (biner)

AMEUTER

pá, páy, páw (*mettre*), compl. **géd'** ("tête") **aa va** ("sur le corps")

» Cette homme ameute les gens • **ndu sa' á paká gíd' aa vá á ndo**

AMI

mandala

ami intime

másláy

tsarə daw [2026 carə daw]

» L'écureuil lui répond : "Oui, oui, mon ami" • **á vaya a n gadana : "Awáy, awíy a tsarə daw ga"** [2026 á vaya a n gadana : "Awáy, awíy a carə daw ga"]

amie d'une femme

gwaḍa

AMINCIR

une ouverture, le haut d'une maison

lóekw-, lóekwé, lóekwé

» Il rétrécit l'entrée de la forge • **á lóekú mə gəzla**

S'AMINCIR

kékízh-, kékízhé, kwéékúzhé [2026 kékíz-, kékízé, kwéékúzé] (*s'aminir*)

AMITIÉ

mandala (*ami*)

» "Mon ami, préparons la bière de mil de l'amitié" • "Mandalə gá, ndá táw zum mandala"

AMOLLIR

ndúgw-, ndúgwé, ndúgwé (*mâcher*)

» J'amollis la fibre du collier (en la mâchant) • **í ndúgú zhewed'** [2026 í ndúgú zewed']

AMORPHE

gúlḃér-gúlḃerra'a, gúlḃér-ḃerra'a [2026 gúlḃérgúlḃéra'a, gúlḃérḃéra'a] (*souple*)

» L'enfant est amorphe (ne tient pas sur ses jambes) • **kórá á kuydó sák gúlḃér-gúlḃerra méne** [2026 kórá á kuydó sák gúlḃérgúlḃéra méne]

AMORPHOPHALLUS SP.

daw zhoengwaya [2026 daw zoengwaya] (*litt. "mil de panthère"*), cf. **daw** (*mil*)

AMPELOCISSUS SP.

ítúbókw

AMPLE

pour un grand oiseau qui se pose au sommet d'un arbre, d'un toit, d'un rocher

tsop-tsópópa'a [2026 copcópópa'a] (*majestueux*)

» Le percnoptère brun se pose lourdement sur le toit de la maison • **móhwóduk w á ndzíy tsop-tsópópa' aa gíd' gáy** [2026 móhwóduk w á njíy copcópópa' aa gíd' gáy]

pour un saut

záḃáḃa'a, záḃáḃ-záḃáḃa'a, zhédéḃe'e, zhédéḃ-zhédéḃe'e [2026 záḃáḃa'a, záḃáḃzáḃáḃa'a, zédéḃe'e, zédéḃzédéḃe'e]

» Je fais de grands sauts • **í ndzévíy záḃáḃa'a** [2026 í njévíy záḃáḃa'a]

pour un vêtement

bábaba'a, bébebe'e (*flottant*)

» Son habit est ample • **maslakə nə bébebe'e**

duwzəda'a, duwzəf-zədda'a [₂₀₂₆ **duwzəda'a, duwzədzəda'a**] (*large*)

» Sa jupe est ample • **patariy nə duwzəf-zədda'a** [₂₀₂₆ **patariy nə duwzədzəda'a**]

duwziya'a, duwziy-ziyya'a [₂₀₂₆ **duwziya'a, duwziyziya'a**] (*large*)

AMPOULES (PROVOQUER DES -)

sluhwat-, sluhwete, sluhwata

» Il te fait des ampoules partout sur le corps puis tu t'y fais • **sáy á sluhwatakə və ngayí pét, gamagə ká dé ápó de**

AMULETTE

petite pochette en peau portée au cou contenant un gri-gri

laya

AMUSE-BOUCHE

petit morceau de boule de mil qu'on donne aux enfants à la cuisine avant le repas

ńvolokwam (*bouchée*)

AMUSEMENT

walay (*jeu*)

S'AMUSER

lá, láy, láw (*s'amuser*), compl. **wáláy** (*"jeu"*)

» Il s'amuse • **á líy wáláy**

AN, ANNÉE

lum

» l'année du "maray" • **lum mǎráy**

ńváy

» Chaque année il y a une fête de la récolte • **aa ńváy aa ńváy ńgwalala**

» un an et demi • **ńváy sǎtǎd' aá kiyí mokwa** [₂₀₂₆ **ńváy stǎd' aá kiyí mokwa**]

passer l'année

vá, váy, vǎw

» Je passe un an • **í vǎy sǎtǎd'** [₂₀₂₆ **í vǎy stǎd'**]

» Je passe l'année chez moi • **í vǎy á ngwáy**

l'année en cours, cette année

viyna, viynay

l'an passé, l'an dernier

tuwtsa, tuwtsay [₂₀₂₆ **tuwca, tuwcay**]

vũysa

» Il est mort l'an passé • **á mǎtsǎw vũysa** [₂₀₂₆ **á mǎcǎw vũysa**]

l'an prochain

tǎrá

tuwzhe [₂₀₂₆ **tuwze**]

viyngide

l'an surpassé, il y a deux ans

tuwtsiyta, tuwtsiytay [2026 tuwciyta, tuwciytay], cf. **tuwtsa, tuwtsay** [2026 tuwca, tuwca]

ANCÊTRE

bábə bábá (litt. “père du père”), cf. **bábá** (père)

» Pour ce qui est de notre ancêtre, il est originaire de là-bas • **aa bábə bábə ngá á yakáďá ápa**

ANCIEN

ímava'a, ímav-mavva'a [2026 ímava'a, ímavmava'a]

» Le (tissu) neuf ne va pas avec l'ancien • **diy m̄buwá' á ndzí áv́a ímava' áaďa** [2026 diy m̄buwá' á njíy áv́a ímava' áaďa]

ńgóra'a, ńgór-górra'a [2026 ńgóra'a, ńgórgóra'a] (*adulte*)

» ...avec les anciens, ils les accueillirent • **...aa ndíy ńgór-górra' á ta gaté riy mbúrókw** [2026 ...aa ndíy ńgórgóra' á ta gaté riy mbúrókw]

ńkeje-kéje [2026 ńkejekéje]

» Cet homme est un ancien • **ndu wunó ńkeje-kéje** [2026 ndu wunó ńkejekéje]

le plus vieux du quartier

hálalay

“ANCIEN TEMPS”

de l’“ancien temps”

ńghala'a, ńghalakay, ńghal-ghalakay [2026 ńghala'a, ńghalakay, ńghalghalakay] (*avec préf. nom.*), cf. **ághala'a, ághalakay** (*autrefois*)

» comme dans l'ancien temps où il y avait du natron, tu y répands du natron pour donner du goût • **mán tə ńghala mán slawúr á zhé, ganə slawúr á díy wúhhe kátá** [2026 mán tə ńghala mán slawúr á zé, ganə slawúr á díy wúhhe kátá]

ANDIRA INERMIS

tsóndádə wayam [2026 cándád wayam] (litt. “caillécédra de rivière”), cf. **tsóndád** [2026 cándád]

ANDROPOGON

andropogon elegans

mbolómbola

gayanus

ńkúslókwokwar

pseudapricus

ńhurbec

sp.

bábázl

mázáv

mbuwed

ÂNE

kíďeh

ânesse

mámə kíďeh (“mère d'âne”), cf. **mámá**

ânon

kərə kidəh (“fils d’âne”), cf. **kórá**

ANÉANTIR

húndáp–, húndépé, húndápá (détruire)

tákál–, tékélé, tókwálá avec comme sujet **máy** (“faim”)

» L'enfant est anéanti par la faim • **mý á tékéló kórá**

ANÉANTISSEMENT

ńkwanahə (privation)

» Puisse ceci être l'anéantissement de la mort ! Plus personne ne mourra. C'est la fin de la mort • **awáy ńkwanahə**

ńmətsiy ánta. Ngidə dá mətsáw ásaḃay. ńndélə na [2026 awáy ńkwanahə ńmətsiy ánta. Ngidə dá məcáw ásaḃay. ńndélə na]

ANEILEMA LANCEOLATUM

ńdádál

ANÉMIE

kwel–bur–burre'e, kwel–bəbur–burre'e [2026 kwelburbure'e, kwelbəburbure'e]

pour une personne âgée

dókwándzáfa'a, dókwándzáf–ndzáffa'a, dókwénjéfe'e, dókwénjéf–njéffe'e [2026 dókwánjáfa'a, dókwánjáfnjáfa'a, dókwénjéfe'e, dókwénjéfnjéfe'e]

» Le chef de famille est dans la maison, épuisé • **bábə gýy dókwándzáfa tə gáy** [2026 bábə gýy dókwánjáfa tə gáy]

ANGINE

kwazay

» L'angine, on appelle ainsi quelque chose qui fait mal à la gorge • **kwaziy aa ndíy á sukwiyy ngidə mán á dzíy aa dáyá** [2026 kwaziy aa ndíy á skwiyy ngidə mán á jýy aa dáyá]

ANGUILLE SP.

ńtéwéré (*Clarias anguillaris*)

ANIMAL

animal domestique

sukwiyy ńdzəgán [2026 skwiyy ńjəgán], cf. **súkwáy** [2026 skwáy]

animal enragé

dzángalay [2026 jángalay] (rage)

animal sauvage

sukwiyy dák [2026 skwiyy dák] (litt. “chose de brousse”), cf. **súkwáy** [2026 skwáy]

zlúwéd, zlúwuđ dák (litt. “viande de brousse”), cf. **zlúwéd** (viande)

“ANIMATION”

ńgway–gwaya [2026 ńgwaygwaya]

ANIMER

ḃúhw–, ḃúhwé, ḃúhwá (grossir)

» Il anime le chant • **á ḃúhú dímesh** [2026 á ḃúhú dímes]

ANNEAU

métallique sur lequel sont enfilés de petits anneaux

dásál (sonnaillles)

en racines d'arbuste, porté au pied autour de la cheville

tsatsa [2026 caca]

anneau de ténia

felebay

ANNONA SENEGALENSIS

gwonókwád

» SINGE, pour sa part, va en brousse chercher des fruits d'Annona • **Gəlakiy á dəda ananá á heshékéd, a n dá heshé gwonókwád** [2026 Gəlakiy á dəda ananá á heshékéd, a n dá heshé gwonókwád]

ANNONCER

gad-, gedé, gwaɗa (parler), compl. **... á had** [2026 ... áhad] (“vers le bas”)

» Ils annoncèrent le temps où nous vivons • **ta gadədó səm mán nga aapá á had** [2026 ta gadədó səm mán nga aapá áhad]

ANOGEISSUS LEIOCARPUS

ɗáwáy

ANOMALIE

aa sák, cf. **sák** (pied)

ANSE-COLLIER D'UNE HOTTE

dógəlak

ANTHROPOPHAGE

índuzládáy

ANTILOPE SP.

cákúróékw

ńkúvár

ANTIQUE

ńkeje-kéje [2026 ńkejekéje] (ancien)

» Cet homme est un ancien • **ndu wunó ńkeje-kéje** [2026 ndu wunó ńkejekéje]

ANUS

índurzay

ANXIÉTÉ

ńleye (contrariété)

AOÛT

məváh

APEURÉ

húvókwa'a, húvók-w-húvókkwa'a, húvóékw'e, húvóékw-húvóékkwe'e [2026 húvókwa'a, húvókwhúvókwa'a, húvóékw'e, húvóékw-húvóékkwe'e]

APLANIR

aplanir l'extrémité d'un bout de bois

tírzh-, tírzhé, túrzhé [2026 tírzh-, tírzhé, túrzhé] (couper)

» J'aplanis le bout du manche de la faucille • **í tírzhó véziy gwadza** [2026 í tírzhó véziy gwaja]

aplanir la boule de mil dans la marmite

safat (étaler)

» Alors prends un morceau de calebasse et aplanis-la bien seulement • **ayí tsəḍak á gídúwísh ménə ká, saḃat saḃat saḃata méne** [2026 ayí cəḍak á gídúwísh ménə ká, saḃat saḃat saḃata méne]

aplanir un terrain

vavál-, vevélé, vovólá (*niveler*)

APLATI

zhéve'e, zhév-zhévv'e [2026 zéve'e, zévvéve'e]

» Mon ventre est aplati • **huḍ gó zhéve'e** [2026 huḍ gó zéve'e]

zlə́gólə́ma'a, zlə́gólə́m-lə́mma'a, zlíglíme'e, zlíglím-límme'e [2026 zlə́glə́ma'a, zlə́glə́mlə́ma'a, zlíglíme'e, zlíglímlíme'e]

pour un nez

fishe'e, fish-fisshe'e [2026 fise'e, fisfise'e] (*affleurant*)

» Son nez est aplati • **vevid' hótśán fish-fisshe'e** [2026 vevid' hótśán fisfise'e]

pour un toit

mbótóta'a, mbótót-mbótótta'a [2026 mbótóta'a, mbótótmbótótta'a]

pour un visage

slápáraha'a, slápárah-ráhha'a, slépéréhe'e, slépéréh-réhhe'e [2026 slápáraha'a, slápáráhrahha'a, slépéréhe'e, slépéréhrehhe'e]

APLATIR

zlə́mbát-, zlím-bété, zlúmbótá (*taper*)

» J'aplatis le fer • **í zlím-bétó zuyda**

APPARAÎTRE

tsá, tsáy, tsáw (*frapper*) [2026 cá, cáy, cáw], compl. **géd** ("tête")

» Elle n'apparaît pas toute seule comme ça (l'angine) • **á tsaká gid' nó tə vó kátó ginó kaḃay** [2026 á caká gid' nó tə vó kátó ginó kaḃay]

apparaître soudainement

pə́ḍát avec *pr.cop.intr.* ou *suff. de rapp.* **-káḍá**

» Son pénis apparaît soudain • **ngún pə́ḍátə ná áwúda**

pour un astre

vang-, venge, vongwa

» La lune apparaît • **kiyá á venge**

APPARENT

la lune à ses débuts

rúzla'a, rúzl-rúzzla'a, rúzle'e, rúzl-rúzzle'e [2026 rúzla'a, rúzl-rúzzla'a, rúzle'e, rúzl-rúzzle'e]

» La lune apparaît • **kiyí rúzl-rúzzla'a** [2026 kiyí rúzl-rúzzla'a]

APPARENTÉ

aa dəḃə vəríy sətád [2026 aa dəḃə vəríy stád], cf. **dəḃa** (*dos*)

APPAUVRIR

tawasəd-, teweshəde, tawasəda [2026 tawasəd-, teweshəde, tawasda], cf. **tawas-, teweshe, tawasa** (*s'appauvrir*) [2026 tawas-, tewese, tawasa]

S'APPAUVRIR

tawas-, teweshe, tawasa [2026 tawas-, tewese, tawasa] (*s'appauvrir*)

» Je suis pauvre - Comment t'es-tu appauvri ? • **í teweshe - ká teweshə mé ?** [2026 í tewese - ká teweshə mé ?]

APPELER

bah–, behe, bohwa

- » On appelle Motokwan • **ndá bahaná á Motokwan**
- » Il appelle une guêpe maçonner : “Guêpe maçonner. Guêpe maçonner” • **a m bahəkaná á mangavar : “Á mangavar. Á mangavar”** [2026 a m bahəkaná á mangavar : “Á mangavar. Á mangavar”]
- » On l'appelle Motokwan • **ndá bahanə Motokwan**

APPÉTIT

dáyá (cou)

- » Il a de l'appétit • **á gíy dáyá**

avec appétit

piyisl-piyissla'a [2026 piyislpiyissla'a]

tša'–tša'–tša'a'a [2026 ca'ca'ca'a'a], cf. **ce', tša'** [2026 ce', ca']

- » Il a mangé la boule de mil avec l'appétit de la jeunesse • **á ndáw mávər tša'–tša'–tša'a' aá gwala** [2026 á ndáw mávər ca'ca'ca'a'a' aá gwala]

APPLIQUER

tsá, tsáy, tsáw [2026 cá, cáy, cáw] (frapper)

- » Et l'on applique la teinture rouge sur le front de chacun • **á nda tsíy mbəsək sa aa mədiy aa məday** [2026 á nda cíy mbəsək sa aa mədiy aa məday]

appliquer en appuyant

dizh, dəz [2026 diz, dəz]

- » Lui appliquer tous les grains de mil dans le cou • **panə daw á dáyí dizh télé méne** [2026 panə daw á dáyí diz télé méne]

appliquer pour mieux fixer

dək

- » Tu prends l'anse et tu la lui appliques sur la poitrine • **tsəḏək á ríya dəkaná á ndəva méne** [2026 cəḏək á ríya dəkaná á ndəva méne]

APPORTER

tsukwáḏá, tsukwá [2026 ckwáḏá, ckwá]

- » On rentre dans la maison, on apporte une chèvre, et on l'égorge. • **á nda dé á gíy á nda tsukwá bókʷ, á nda zláha'a** [2026 á nda dé á gíy á nda ckwá bókʷ, á nda zláha'a]

hólkáḏá (avec suff. de rapp.), cf. **hól–, hílé, húlá** (prendre)

- » L'écureuil a apporté les siennes aussi • **vayá á hólkáḏa ananá ávasa'a**

apporter en cachette

múcéerəd–, múcéerəde, múcéerəde [2026 múcéerd–, múcéerde, múcéerde], cf. **múcéer–, múcééré, múcééré** (voler)

- » J'apporte la viande en cachette • **í múcéerədó zluwéd'** [2026 í múcéerdó zluwéd']

APPRENDRE

jéng–, jéngé, jéngwé

- » Nous apprenons la langue mafa • **ngá jéngó dáyí máfá**

slábá, slábáy, slábáw

APPROBATEUR

ndəgəma'a, ndəgəmə–ndəgəmma'a [2026 ndəgəma'a, ndəgəməndəgəma'a]

- » Il me répond là-dessus d'un hochement de tête approbateur • **á mbəḏəkaye aapə ndəgəma' aa gíd gine** [2026 á mbəḏəkaye aapə ndəgəma' aa gíd gine]

» Il fait un hochement de tête approbateur. • á gýy gíð ndægəm–ndægəmma'a [2026 á gýy gíð ndægəmdægəma'a]

APPROCHER

un objet

hənd–, hinde, hunda

» Je lui approche un siège • í həndanə səm řndzáy [2026 í həndanə səm řnjáy]

S'APPROCHER

hərd–, hirde, hurda, compl. **va** (“corps”)

» Il descendit et s'approcha de lui • n súlóməkádá á həd' a n hərdə va aa səm na [2026 n súlómkádá áhəd' a n hərdə va aa səm na]

pízl–, pízlé, púzlé (*fermer*), compl. **va** (“corps”)

» Et tous les forgerons de la terre entière se sont approchés de lui pour venir voir cela • á ngwazla aa gíð hákədó
télé á nda pízlká va aatsagiy ná á nda sá páw díy aapa [2026 á ngwazla aa gíð hákdó télé á nda pízlká va aacagiy ná á nda sá
páw díy aapa]

S'APPROPRIER

ndehicek– [2026 ndehcek–] avec suff. de rapp. **–kádá**

APPROUVER

gad–, gedé, gwada (*parler*), compl. **ma** (“parole”) **ává** (“en plus”)

» Tous approuvent ce qu'il dit • télé tá gadanə má ává á mán anana

approuver d'un hochement de tête

ndægəma'a, ndægəm–ndægəmma'a [2026 ndægəma'a, ndægəmdægəma'a] (*approbateur*)

» Il fait un hochement de tête approbateur. • á gýy gíð ndægəm–ndægəmma'a [2026 á gýy gíð ndægəmdægəma'a]

APPUYER

appuyer contre un mur

díngíð–, díngíðé, dúngúðé

» J'appuie la harpe • í díngíðó gandzavar [2026 í díngíðó ganjavar]

appuyer fermement sur un objet dur

dúðúf–, dúðúfé, dúðúfá

» J'appuie fort sur la calebasse • í dúðúfó kwokwáy

appuyer les dires

gad–, gedé, gwada (*parler*), compl. **ma** (“parole”) **ává** (“en plus”)

» Tous appuient ses dires • télé tá gadanə má ává á mán anana

appuyer pour faire adhérer

dək (*appliquer*)

» J'enfonce fortement le pilier du hangar • í dək nga řngur gwarəbay [2026 í dək nga řngur gwarbay]

S'APPUYER

dukw–, dukwe, dukwa, compl. **va** (“corps”)

» Je m'appuie sur une canne • í dukú va aa gáda

ngá, ngáy, ngáw (*enfoncer*), compl. **va** (“corps”)

» Je m'appuie contre le pilier • í ngýy va aa déngésh [2026 í ngýy va aa déngés]

ÂPRE

mbərdəka'a, mbərdək–mbərdəkka'a [2026 mbərdəka'a, mbərdəkmbərdəka'a]

APRÈS

ádə́bá

- » Quelqu'un vient après moi • ndu ngidé á shiké ádə́bá yé [2026 ndu ngidé á ské ádə́bá yé]
- » Je n'ai rien dit après • i gwadɔ́ mə ngidé ádə́bá ɓa
- » Il ne reste rien après • m mbólə ná ádə́bá áaɓay
- » Après avoir battu le mil, on met les tiges debout • ádə́bá ńtsíy daw, ndá jurkwe'e [2026 ádə́bá ńtsíy daw, ndá jurkwe'e]

gamá, gaá (puis)

- » C'est toi qui vas, après ce sera moi • ká á ń dé, gamá yé [2026 ká á ń dé, gamá yé]

peu après

azhér [2026 azér]

- » Voilà qu'après nous allons préparer notre affaire • ása azhér ngá dá tíf sukwiyy nga [2026 ása azér ngá dá tíf sukwiyy nga]

bezlé, bezlé bezlé

après cela

ajékédé

- » Après cela, tu dis que tu es beau ? • ajékédé “í mbáha má” aa ká

ńdina [2026 ńdəna] (“l'aller de cela”), cf. ńdé (marche)

- » Après celà donc, elle rentre à la maison • ńdinó ɗokw, a n shíké á ngwáy [2026 ńdənó ɗokw, a n ské á ngwáy]

tə́də́bá (litt. “dans dos”), cf. tə́ (dans)

- » Après celà, l'eau est revenue de nouveau à sa place • tə́də́bá' á yim a n shikəkádə ná ádə́bá aa səm ńndziy na [2026 tə́də́bá' á yim a n skəkádə ná ádə́bá aa səm ńnjiy na]

suivi d'un nom indiquant une durée

tə́ huɗ ..., cf. hwáɗ, húɗ

- » Puis, après deux jours... on appelle l'accoucheuse... • yaw tə́ huɗ ńmenó cew... á nda bahaná á ngwázə ngwazlə sá... [2026 yaw tə́ huɗ ńmenó cew... á nda bahaná á ngwáz ngwazlə sá...]

d'après moi, toi, lui.elle, nous, nous tous, vous, eux.elles

agaga, angaya, anana (ananónɡa'a), anganga, andandáy, akekíné, atata (atatónɡa'a)

aa yé, aa ká, aa ná, aa ngá, aa ndáy, aa kíné, aa tá, cf. aa

- » D'après toi, je suis un jeune homme ? • “kó gwala” aa kó dé ?

APRÈS-DEMAIN

ńvaka sətád [2026 ńvaka stád]

APRÈS-MIDI

dokwad (soir)

AQUILA RAPAX

dzólá [2026 jólá]

ARACHIDE

vanda

arachide commune

vanda gúɗókw (litt. “arachide de ?”)

arachide de repousse

mótógu vanda

ńgúdasliy-vanda, ńhúdasliy vanda [2026 ńgúdasliyvanda, ńhúdasliy vanda]

arachide semée avant de labourer un champ

vanda dórókw (litt. “arachide de champ non-labouré”), cf. **vanda**

arachide sp.

vanda masára (litt. “arachide de piment”)

vanda kwemisher [2026 vanda kwemiser] (litt. “arachide du commissaire”)

ARAIGNÉE

ńbezlə kúdféc

ARBRE

wáf

arbre généalogique

vézay (postérieur)

» Tu veux l'arbre généalogique du clan de Koulesleged maintenant ? • **ká wáyí vóziy mán a Kuleslógídf mé ce ?**

ARBUSTE SP.

húvál

lévéf

mishiyyi wayam [2026 misiyyi wayam] (litt. “oseille de marigot”), cf. **mishiya** [2026 misiya]

ngwazlə gwóejókwér (litt. “faux arbuste sp.”), cf. **ngwazla** (forgeron)

ngwazlə gwonókwádf (litt. “faux Annona senegalensis”) (forgeron)

dont l'écorce sert à lier les fagots ou à tresser les paniers

sləhwedf

utilisé dans la fonte du fer

meslekidf watsak [2026 meslekidf wacak]

utilisé pour la cicatrisation d'une plaie de flèche

mádzəf ńvərlah [2026 májəf ńvərlah], cf. **mádzáf** (médicament) [2026 májáf]

ARC

lekedf

ARC-EN-CIEL

kwáráy

ARCEAU DE HOTTE

zák

ARDEA CINEREA

ńndə-gwonókwádf [2026 ńndəgwonókwádf]

ARDENT (POUR UN DÉSIR, UNE ENVIE)

zhəkwere'e, zhəkwere-zhəkwere'e [2026 zoekwere'e, zoekwerzəkwere'e] (ardent)

» Il en meurt d'envie • **diy ná á gíy aapó zhəkwere'e** [2026 diy ná á gíy aapó zoekwere'e]

ARDEOLA IBIS

ńdzar-zle [2026 ńjarzle]

ARGENT

métal

gúrsa

» Un forgeron fabrique des petits objets en argent • **ngwazlə ngidé á vídó súkwíy ńkwíte' aa gúrsa** [2026 ngwazlə ngidé á vídó skwíy ńkwíte' aa gúrsa]

monnaie

súláy

ARGILE DE POTIÈRE

rəbasl

ARIDE (TERRAIN -)

rasa

» J'ai mis du mil dans un terrain aride inutilement • **í pədó daw á rasa aambalay**

ARISTIDA

adscensionis

mérézl

mérizl kəda (litt. "Aristida adscensionis de chien")

kerstingii

gurágura

sp.

ńsəkədfaf

gurágura pílesh [2026 gurágura plés] (litt. "Aristida kerstingii de cheval"), cf. **gurágura**

S'ARMER

tsaf-, cefe, tsofa (tresser) [2026 caf-, cefe, cofa], compl. **va** ("corps")

ARQUÉ

ńderiyenge'e, ńderiyeng-yennge'e, ńderiyanga'a, ńderiyang-yannga'a [2026 ńderiyenge'e, ńderiyengyenge'e, ńderiyanga'a, ńderiyangyanga'a]

» Elle a le dos arqué comme un scorpion • **ńderiyeng-yeng á dəbá árə varadza** [2026 ńderiyengyeng á dəbá árə varaja]

(il a les jambes arquées) **sákə nə n dzərzlá'á** [2026 sák nə n jərzlá'á], cf. **dzərzl-, jirzle, dzurzla**

ARRACHÉ

pour la queue d'un animal

dogwázlma'a, dogwázlóm-zlómma'a, dөгwézlíme'e, dөгwézlím-zlímme'e [2026 dogwázlma'a, dogwázlómlzma'a, dөгwézlíme'e, dөгwézlímzlíme'e]

» Il n'a plus de queue • **fútur ná dogwázlóm-zlómma'a** [2026 futur ná dogwázlómlzma'a]

ARRACHER

bats-, bece, botsa [2026 bac-, bece, boca]

» Et l'écureuil s'enfuit pour s'arracher un œil... • **á vaya a n háw a m batsa díy sətád...** [2026 á vaya a n háw a m baca díy stád...]

bəlad-, bilede, bulodá (écarteler)

» Il arrache des branches • **á biledə wáf**

ngəzl-, ngízlé, ngúzlá (casser)

ngud-, ngwide, nguda

- » On lui arrache le coeur • **ndá ngudámanó ntótúkwál** [2026 ndá ngudámanó ntótkwál]

sad-, shede, soda

 [2026 sad-, sede, soda] (extraire)

- » J'arrache les tiges de terre • **í shedó pandar** [2026 í sedó pandar]

tsólád-, cílédé, tsúlódá

 [2026 cólád-, cílédé, cúlódá] (couper)

tud-, tude, tuda

arracher en grattant (avec les ongles ou un rateau)

ndzært-, njirte, ndzurta

 [2026 njært-, njirte, njurta]

- » Et tu en arraches les épines. • **á ka njirtó vatək nónga sa**
» Elle enlève les nervures des feuilles de sauce. • **á njirtó váh**

arracher en tirant

musluts

 [2026 musluc]

mutusl

- » J'arrache un bouton à mon vêtement • **í mutusló “buton” áwúda aa maslakə ga**

arracher la tête, d'un geste vif

fətsəd, ficiđ

 [2026 fəcəd, ficiđ] (couper)

- » Tu lui arraches la tête d'un coup seulement • **fətsəd kó zláh-zláha méne** [2026 fəcəd kó zláhzláha méne]

arracher par la force

purgwasl-, purgwesle, purgwasla

tuzl

- » Je le lui arrache des mains • **í tuzl ngózlámaná áwúda tə ráy** [2026 í tuzl ngózlámaná áwúdatə ráy]

arracher par petits bouts

pəlasl-, pilesle, pulosla

- » Ne me sors pas toutes les choses de la tête • **ká pilesl-pilesləkayí súkwíy áwúda tə gid ɓa** [2026 ká pileslpileslkayí skwíy áwúdatə gid ɓa]

arracher plusieurs feuilles d'arbre

bam-, beme, boma

- » Et tu arraches les feuilles, tu le fais à la main • **á ka bamədó váh á ríy á ka gíya'a** [2026 á ka bamədó váh á ríy á ka gíya'a]

arracher un fil d'un tissu (pour une épine)

sərd-, shirde, surda

 [2026 sərd-, sirde, surda] (accrocher)

arracher un plant, des plumes

puts-, puce, putsa

 [2026 puc-, puce, puca]

- » J'arrache des plants d'arachides • **í pucó vanda**

arracher une branche d'un arbre

bəzł-, birzle, burzla

- » et on arrache une feuille d'ébenier donc, et on le fait briller avec • **á nda bəzłəká váhə hawun máđokwá á nda ɗa' aavəná** [2026 á nda bəzłəká váh hawun máđokwá á nda ɗa' aavəná]

arracher une racine

kwid-, kwide, kwide

 (déraciner)

ngud-, ngwide, nguda

- » Il déracine les arachides. • **á ngwidó vanda**

pursl-, pursle, pursla

ARRÊT

índélə

- » A l'arrêt du houdok, ils viennent chez les filles • **índélə hudókəw, á ta shikəkádá á ngwiy dalahíy sa** [2026 índélə hudókəw, á ta skəkádá á ngwiy dalahíy sa]

ARRÊTER

gəs-, gishe, gusa [2026 gəs-, gise, gusa] (*empoigner*)

- » “Dépêche-toi d'aller arrêter cette voiture” • **“Vosə vá, á ka dá gəsə mbútə sa'a”**

zlátsəd-, zlécade, zlótsəda [2026 zlácd-, zlécdé, zlócdá], *compl.* **áhəf** (“vers le bas”), *cf.* **zláts-, zlécé, zlótsá** (*être debout*) [2026 zlácd-, zlécdé, zlócdá]

- » Il arrête la voiture • **á zlécadə mbútá á həf** [2026 á zlécdə mbútá áhəf]

arrêter de

pər-, pírə, púrá (*vendre*)

- » Vous n'arrêtez pas de chercher de la bière de mil et vous cherchez des querelles cette fois ? • **kínə pərə njérə zum bá á kínə weshə ma kátə mé dé** ? [2026 kínə pərə njérə zum bá á kínə weshə ma kátə mé dé ?]

définitivement, par contrainte

jékəd-, jékade, jóekude [2026 jékd-, jékde, jóekde], *cf.* **jék-, jéké, jóekwé** (*laisser*)

- » Elle arrête de manger et met la main dans le trou • **a n jékədə índíy mávár, a n fanə ríy á má á veved** [2026 a n jékdə índíy mávár, a n fanə ríy á má á veved]

mettre un terme

víy ínváy, cf. vá, váy, váv

- » quand tu as fini de le tordre ainsi, de quelle manière tu l'arrêtes ? • **ká tərda só ká víy ínváy nónga' níkeeke** ?

S'ARRÊTER

ndál-, ndélé, ndólá

- » Alors, comment fait-on pour qu'elle s'arrête ? • **kas ndá ga aapa a n ndálə nó mé** ?

zláts-, zlécé, zlótsá (*être debout*) [2026 zlácd-, zlécdé, zlócdá], *compl.* **áhəf** [2026 áhəf] (“vers le bas”)

- » Elle s'arrête et la cache-sexe lui mord le clitoris de nouveau • **a n zlátsə ná á həf á vazək a n za jú gid kádár** [2026 a n zlácdə ná áhəf á vazək a n za jú gid kádár]

- » Alors arrêtez-vous pour le moment ! • **ayí wa zlátsá á həf day** [2026 ayí wa zlácdá áhəf day]

- » et les gens qui accompagnent le père de famille s'arrêtent • **á ndomadzá mán tá de aa ndá bába á ta zlátsə tá á həf** [2026 á ndomajá mán tá de aa ndá bába á ta zlácdə tá áhəf]

ARRIÈRE

d'une dette, d'un dommage, d'une promesse

dərngasl

- » Je rappelle une dette • **í tsíy dərngasl** [2026 í cíy dərngasl]

ARRIÈRE (EN -)

ádəba (*après*)

- » Il reviendra à la maison • **á dá shiké ádəbá á ngwáy** [2026 á dá ské ádəbá á ngwáy]

- » Ils se retournèrent pour regarder le chef • **ta panə díy ádəbá á báy**

ARRIVANT (NOUVEL -)

mbúrókw (*étranger*)

ARRIVER

ndik-, ndike, ndukwe

- » Arrivés sur place, ils ne les y trouvent pas • **mán tá ndiké, tá ngátsə́tə́ təpə́ ɓa** [2026 mán tá ndiké, tá ngáctə́ təpə́ ɓa]
- » Celui-ci ne sait pas ce qui est arrivé • **nónɡa sá á súnə́ súkwíy n̄ ndikəkádə́ ɓa** [2026 nónɡa sá á súnə́ skwíy n̄ndikádə́ ɓa]

kaləkádá [2026 kalkádá] (+ suff. de rapp.), cf. **kal-, kele, kwala** (tomber)

- » Il arrive, suivi par son fils. • **kaləkádá aá kərə́ na aa vózay** [2026 kalkádá aá kərə́ na aa vózay]

arriver à l'improviste

kal-, kele, kwala (tomber), compl. **á géď** ("à la tête")

- » Il arrive à l'improviste la nuit • **á kaláhayí gíď aá vad'**

avoir lieu

gá, gáy, gáw (faire)

- » Que rien (de mauvais) ne m'arrive • **súkwá da gayi ɓa** [2026 skwá da gayi ɓa]

ARROGANCE

ńfíy vá (fierté)

un homme arrogant

ndú n̄ fíy va (litt. "homme qui met le corps"), cf. **fá, fáy, fáw**

- » Soyez attentifs, vous les arrogants • **wa páw dáy, kínə́ ndíy n̄ fíy va** [2026 wa páw dáy, kínə́ ndíy n̄fíy va]

ARRONDI

zudotota'a (galbé)

- » Elle a le postérieur bien arrondi • **və́ziy kátá á ńzudotota'a**

pour le bord d'un trou

hə́ďúwta'a, hə́ďúwút-wúttá'a [2026 hə́ďúwta'a, hə́ďúwúttwúttá'a] (rond)

- » L'entrée du terrier du scorpion est arrondie • **giy varadzə́ hə́ďúwta'a** [2026 giy varajə́ hə́ďúwta'a]

ARRONDIR

gudukw-, gudukwe, gudukwa (enfiler un grand vêtement)

ARROSER

ɓats-, ɓece, ɓotsa [2026 ɓac-, ɓece, ɓoca]

- » Il arrose le potopoto • **á ɓecə́ yím aa wújed'**

arroser en crachant

pish-, pishé, pushe [2026 pis-, pise, puse]

ARTHROSE DES DOIGTS

ńslangá-ráy, ńzlangá-ráy [2026 ńslangáráy, ńzlangáráy] (manchet)

ARTICULÉ (BIEN -, POUR UNE PAROLE)

kulaza'a, kulaz-kulazza'a [2026 kulaza'a, kulazkulaza'a] (articulé)

- » C'est bien articulé • **á gedə́ kulaz-kulazza'a** [2026 á gedə́ kulazkulaza'a]

ARTIFICE

par quel artifice ?

ńkeeke (manière)

- » Par quel artifice arrive-t-il à courir autant que cela ? • **á gaká ńkeeke a n híy kumbə́ kátə́ ké**

ASCENDANT

pour une flamme

lélélé'e

- » La flamme monte • **lélélélélé vogwá á vece**
- » Le bois flambe bien • **vogwá á vece aa shoegú lélélé'e** [2026 vogwá á vece aa soegú lélélé'e]

ASCITE

gwádá

ASILE

səm íngihə va (litt. "lieu de cachette du corps"), cf. **íngihə**

ASPARAGUS FLAGELLARIS

vatak kwámá (litt. "épine de souris"), cf. **vatak**

ASPILIA AFRICANA

íhwásák

ASPIRER (BRUIT DE SUCCION)

fíyúw fíyúw fíyúw (*aspirer*)

- » Dokwaza savoure la fumée de sa pipe • **fíyúw fíyúw fíyúw Dokwazá á pədíy gwokula**

S'ASSAGIR

lúbóekw-, lúbóekwé, lúbóekwé (*s'assagir*)

- » L'enfant s'est assagi / L'enfant qui est sage • **kəɾə n lúbóekwé' / kəɾə ílúbóekwé'**
- » Tu t'es assagi • **ka lúbóeku ngaya**

ASSÉCHÉ

pour une réserve d'eau

ndíshe'e, ndísh-ndísshe'e [2026 ndíse'e, ndísndíse'e]

- » Et cette réserve d'eau est asséchée • **á yim sa a n shi na aapə ndísh-ndísh-ndísshe'e** [2026 á yim sa a n si na aapə ndísndíndíse'e]

ASSÉCHER

effet d'un médicament appliqué sur une plaie

saw-, shewe, sawa [2026 saw-, sewe, sawa] (*cicatriser*)

- » Le médicament assèche la plaie • **mádzəf á shewú mbile** [2026 májəf á sewú mbile]

ASSEMBLÉE DE JUSTICE

kuzay (*tribunal*)

ASSEMBLER

humd-, humde, humda (*réunir*)

- » un tissu neuf ne s'assemble pas avec un tissu usagé • **maslakə ímbuwá' aá maslakə ímmava tá humdé áabəy**

huzləmd-, huzlimde, huzləmda (*accoler*)

- » On prend des pierres comme ça, tu les poses comme ça, et on les assemble • **ndá húlə kwá kátá, kátá á ka páw kátá, kátá á nda huzləmda**

ndzəg-, njígé, ndzúgwá [2026 njəg-, njígé, njúgwá]

- » J'assemble des bottes de pailles • **í njígə kúzá**
- » Il n'y a pas de pierres assemblées • **kwá índzəga' áabə** [2026 kwá ínjəga' áabə]

assembler deux morceaux de fer avant de les souder au feu

kal-, kele, kwala (tomber), compl. **zuyda** ("fer")

avec un mouvement de rotation

dóts [2026 dóc], cf. **díce'e, díe-díce'e, dótsa'a, dóts-dótsa'a** (enroulé) [2026 díce'e, díedíce'e, dáca'a, dócdáca'a]

» on assemble les deux cols en un seul simplement • **dóts zlóóámanó ma aamásótád méne** [2026 dóc zlóóámanó ma aamástád méne]

deux produits identiques en un seul

dzərngazl-, jirngezle, dzurngwazla [2026 jərngazl-, jirngezle, jurngwazla] (enlacer)

» On assemble les deux goulots en un seul • **dzadzərngazlámanó ma aamásótád** [2026 jajərngazlámanó ma aamástád]

en faisant plusieurs tours de corde

dzuwah-, juwehe, dzuwaha [2026 juwah-, juwehe, juwaha]

» J'assemble les bois du toit • **í juwehé gáy**

ASSEOIR

faire asseoir

ndzəd-, njide, ndzuda [2026 njəd-, njide, njuda] (vivre)

» Une fois que le linceul est cousu, j'asseois le corps dans le jardin clos sur le postérieur • **ńdéhə né má, a i ndzədə á gala na aa vózay** [2026 ńdéhə né má, a i njədə á gala na aa vózay]

forcer à s'asseoir

ndzugwaf [2026 njugwaf] (forcer)

» La mère oblige l'enfant à s'asseoir • **mámó ndzugwafé ndzədə kórá á had** [2026 mámó njugwafé njədə kórá áhad]

geste, mouvement d'asseoir quelqu'un

təkar

» Quand on a fini de coudre comme ça, on l'asseoit bien par terre • **mán ndá dáha kiléng kátíy só dokw, á nda gíy təkar ndzədə á hákədə méne** [2026 mán ndá dáha kléng kátíy só dokw, á nda gíy təkar njədə á hákdé méne]

S'ASSEOIR

ndzá, ndzáy, ndzáw (vivre) [2026 njá, njáy, njáw], compl. **á had** [2026 áhad] ("vers le bas")

» Et nous nous sommes assis • **á nga ndzə ngá á had** [2026 á nga njə ngá áhad]

» Je m'asseois • **í ndzíy á had** [2026 í njíy áhad]

júvókw (s'asseoir)

» Il s'asseoit sur le lit • **júvóekudá á həd aa páts** [2026 júvóekdá áhəd aa pác]

majestueusement

dígízhím, dígízhím-zhím [2026 dígízím, dígízízmím]

» Il s'asseoit majestueusement • **dígízhímə ná á had** [2026 dígízímə ná áhad]

confortablement par terre

tékéshím, tékéshím-shím [2026 tékésím, tékésímsím]

ASSEZ

dé, de

» Il y a assez d'eau • **yim de'e**

en avoir assez de

ngózł-, ngízłé, ngúzlá (casser), compl. **á géf** ("à tête")

» qu'ils n'en aient jamais assez (qu'ils ne relâchent pas leurs efforts) • **a n ngózłatá á gid 6a**

» J'en ai assez de fabriquer des flèches • **súlúm á ngózłayé á géf**

ASSIETTE

kízléd (fond de pot)

táhásá [2026 táhsá]

grande assiette pour un gros mangeur

gízlbe

ASSIS

(il est -) **n ndzá'á** [2026 n njá'á] ("il est assis")

» il est assis sur sa terrasse • **n ndzá' aa magiy na** [2026 n njá' aa magiy na]

assis respectueusement en attendant un hôte

ngírbe'e

» On attend le chef respectueusement assis par terre • **ndá zhéró bíy ngírbe tə hákəda** [2026 ndá zéró bíy ngírbe tə hákda]

ASSISE (N)

ímmene

zlózlór

» les forgerons sont l'assise de la culture des Mafa • **ngwazlázliyhíy á zlózlur diy tsəmə máfahay** [2026 ngwazlázliyhíy á zlózlur diy cəmə máfahay]

ASSISTANTS

gwalaháy (pluriel), cf. **gwala** (jeune homme)

» Le chef et ses assistants sont en route, tous, à leur recherche • **gwalahiy bíy tá shike aa ndá bíy télé télé á nsá hasəta** [2026 gwalahiy bíy tá ske aa ndá bíy télé télé á nsá hasta]

ASSISTER UN HANDICAPÉ

lákəd-, lékəde, lókuda [2026 lákd-, lékde, lókda], cf. **lák-, léké, lókwá** (se traîner)

S'ASSOCIER

dərzl-, dirzle, durzla, compl. **va** ("corps")

huzləmd-, huzlimde, huzləmda (accoller), compl. **va** ("corps")

» Personne n'osait s'associer à eux • **ndu ngidə kwá sətád á sláha nhuzləmdə va aa ndá tá áaəa** [2026 ndu ngidə kwá stád á sláha nhuzləmdə va aa ndá tá áaəa]

ASSOIFFÉ (ÊTRE -)

sawat-, shewete, sawata [2026 sawat-, sewete, sawata]

» Je suis assoiffé • **í shewetə təriy yam** [2026 í sewetə təriy yam]

ASSOMMER

ḡərzl-, ḡirzle, ḡurzla

hahaw-, hehewe, hahawa

haw-, hewe, hawa

ASSOURDISSANT

comme une grosse pluie de septembre

dzódzodzodza'a [2026 jójojoja'a]

ASSUMER

d-, dé, dó (aller)

» Dans quel cas c'est l'aîné qui l'assume ?... - Dans le cas où ton père est mort • **tədiy mé á tsəva' a n dá dó mé ?...**

Tədiy mán bábə ngayi m mətsə na [2026 tədiy mé á cəva' a n dá dó mé ?... - Tədiy mán bábə ngayi m məcə na]

ASSURANCE

ndav (poitrine)» Sa mère le rassure • **mámə ná á pánə ndəv ápa**

prendre de l'assurance

sál-, shélé, sólá [2026 sál-, sélé, sólá] (se raidir)» L'enfant prend de l'assurance • **kórá á shélé vá** [2026 kórá á sélé vá]

ASSURÉMENT

“je t'assure”

ká (vraiment)**tsunókwá** [2026 cunókwá] (vraiment)» Ah, le naif est parti devant, je t'assure • **'á ! Kwámbə kala aamə tsunókwá** [2026 'á ! Kwámbə kala aamə cunókwá]**wadə** (je t'en prie)

ASTUCE

maya (savoir-faire)» Comment déjouer l'astuce de cet écureuil ? • **í dá gíy maya vaya sátə mé ké ?**

par quelle astuce ?

ńkeekə (manière)» Comment as-tu pensé à faire ceci ? • **ká júmə ńkeekə á ka gíy súkwíy ńtə ké ?** [2026 ká júmə ńkeekə á ka gíy skwíy ńtə ké ?]

ATELERIX ALBIVENTRIS

motokwas

ATELIER

səm mizlen (litt. “lieu du travail”), cf. **sám**

ATTACHE (OBJET AUQUEL ON ATTACHE UN ANIMAL)

dórókw (attache)

ATTACHER

man-, mene, mona

ATTEINDRE

atteindre tout juste

tsaráha [2026 caráha] (litt. “être accessible un peu”), cf. **tsar-, cere, tsora** (être accessible) [2026 car-, cere, cora]» J'atteins juste la cime de cet arbre • **í tsaráha gid' wuf wuna** [2026 í caráha gid' wuf wuna]

atteindre un âge, un prix

tsukwádá, tsukwá [2026 ckwádá, ckwá] (apporter)» Il atteint les trente ans • **á tsukwá ńvíy kulə-kulə makár** [2026 á ckwá ńvíy kulkulə makár]

atteindre une proie

dzá, dzáy, dzáw [2026 já, jáy, jáw] (se réchauffer à)» S'il ne l'atteint pas, alors un autre le vise également • **n dzánə bíy mádokwá, á ngide a m bere' ávasa'a** [2026 n jánə bíy mádokwá, á ngide a m bere' ávasa'a]

ATTEINT DE

aa dəba, cf. **dəba** (dos)

» “tu es atteinte d'un rhume, vraiment, éloigne-toi, mon enfant !” • “madama aa dəbó diy giné ká, ká dó ágíde a kərə ga” aa ndíy kám

tə ráy, cf. **ráy, ríy, riy** (main)

» il est atteint d'une maladie • **ń tə riy mótókwán** [2026 ńtə riy mótókwán]

ATTENDRE

házl-, hézlé, hwázlá

» J'attends dehors à côté de toi • **í hézlé áwúda aatsagiy ngaya** [2026 í hézlé áwúda aacagiy ngaya]

zhér-, zhéré, zhóéré [2026 zér-, zéré, zóéré]

» ils attendent la bière de mil comme à la fête de la récolte • **á ta dá zhéré zúm árə mán a ńgwalala** [2026 á ta dá zéré zúm árəmán a ńgwalala]

zlátsəkádá á hād [2026 zláckádá áhād], cf. **zláts-, zlécé, zlótsá** (être debout) [2026 zlács-, zlécé, zlócsá]

» Eh ! Viens vite chez nous ! N'attends pas ! • **wá shíké á ngwiý ngó yaw-yaw. Ká dá zlátsəkádá á hād bay** [2026 wá ské á ngwiý ngó yawyaw. Ká dá zláckádá áhād bay]

attendre la nuit

kəzaw-, kizhewe, kəzawa (tomber) [2026 kəzaw-, kizewe, kəzawa], compl. **vad** (“nuit”)

» Un jour, Zlœgure était parti au bistrot et il y attendit la nuit • **pátsə ngidə Zlœguré á dədə á zúm a n kəzawukádíy vad təpa** [2026 pács ngidə Zlœguré á dədə á zúm a n kəzawukádíy vad təpa]

attendre le lever du jour

cíd-, cídé, cúdé (ouvrir les yeux)

» Et ils les enchaînèrent et ils y attendirent le jour • **á ta pətá á céléléw á ta cídə sém təpá**

attends !

sáy (seulement)

» Attends / Attendez • **sáy da / wa sáy da**

házlá (th. fond. employé comme interjection), cf. **házl-, hézlé, hwázlá**

» “Attends que je goûte un peu”, dit-il • **“házlá a i tórə kéte” aa na**
» Attends que j'y aille ! • **házlá a i dú da**

ATTENDRIR

un fruit dans le creux de la main ou contre un objet dur

háhán-, héhéné, hwóhwáná (frotter)

» J'attends le citron • **í héhéné lemúw**

une fibre pour la rendre malléable

ndúgw-, ndúgwé, ndúgwé (mâcher)

» J'attends la fibre du collier (en la mâchant) • **í ndúgú zhewed** [2026 í ndúgú zewed]

ATTENTIF

zlénge'e

être attentif à

fá, fáy, fáv (mettre), compl. **zlómbád** (“oreille”)

» Il est attentif à ce que nous disons • **á fíy zlómbád á súkwíy mán ngá gedé'e** [2026 á fíy zlómbád á skwíy mán ngá gedé'e]

ATTENTION

ndav (poitrine)

» Je ne fis pas trop attention • **i cœ aa ndəv kumbə ɓa**

zlómbáɗ (oreille)

» Faites attention à ce que je vous dis • **wa fáw zlómbáɗ á súkwíy mán í gaɗakínə wuna**

faire attention

ɗél-, ɗéle, ɗéle (choisir), compl. **va** ("corps")

» faites attention à ce que vous voulez faire à ces gens-là • **wa ɗéle va aa súkwíy mán kíné wáyí ngatá á ndíyi sātá** [2026 wa ɗéle va aa skwíy mán kíné wáyí ngatá á ndiy sātá]

gél-, gélé, gwéle (choisir par comparaison), compl. **va** ("corps")

» qu'ils fassent attention à l'immoralité • **tə da géle və tə təriy mbúhwémé !**

ATTENTION !

kóla (prudence !)

» Attention, ce n'est qu'une parole de fille mon père • **tsavəl dóm kóla a bábə gə ba** [2026 cavəl dóm kóla a bábə gə ba]

yágha

» Naïf dit d'une voix caverneuse : "Faites attention à moi dans l'estomac !" • **Kwálambá á gaɗəkáɗáy : "wa yághayí tə giy zay"** [2026 Kwálambá á gaɗəkáɗáy : "wa yághayí tə giy zay"]

ATTIRER

quelqu'un contre sa volonté

bét-, bété, bóte (bercer)

» Il m'entraîne (à faire des bêtises) • **á bétiye aa vózay**

ATTISER

laɓ-, leɓe, loɓa (allumer)

vats-, vece, votsa [2026 vac-, vece, voca] (flamber)

» Ils attisèrent le feu pour nous réchauffer • **tá vatsangə vogwá á həɗ á nga dziya'a** [2026 tá vacangə vogwá áhəɗ á nga jíya'a]

zlazlam-, zlezleme, zlozloma

empêcher un feu de s'éteindre

jejín-, jejíné, joejáné (reproduire)

mettre du bois dans le feu

dzərd-, jírdé, dzúrdá [2026 jərd-, jírdé, júrdá]

ATTRAPER

attraper avec de la glu

niɓ-, niɓe, nuɓe (prendre)

attraper brusquement

kaw (empoigner)

» Et on capture ce lézard cette fois • **á nda gíy kaw á mokul sɔ máɗókwa**

rózlák (ramasser)

» Attrape un poulet. Recouvre-le de teinture rouge • **rózlák watsak. ɗœkw mbəsak** [2026 rózlák wacak. ɗœkw mbəsak]

attraper du gibier

dzam-, jeme, dzoma [2026 jam-, jeme, joma] (chasser)

» J'égorge une de mes chèvres que j'ai attrapée seulement • í zléhó bókú gə ngidó giné ámán í dzaməká gine
[2026 í zléhó bókú gə ngidó giné ámán í jamká gine]

attraper en vol

ndaw–, ndewe, ndawa (bloquer)

attraper un objet placé trop haut

zang–, zhenge, zongwa [2026 zang–, zenge, zongwa] (pousser)

ATTRIBUER

tsák–, céké, tsókwá [2026 cák–, céké, cókwá] (enlever)

» Et ils se sont attribué les terres dans ce pays • á ta tsókú heshékíd' á wúdəm sátá [2026 á ta cókú hesékíd' á wúdəm sátá]

váha (litt. “donner incomplètement”), cf. **vá, váy, váv**

ATTROUPEMENT

lúkwá (foule)

» une foule d'enfants • lúku wúdahay

AU REVOIR (DIRE -)

vá, váy, váv (mettre), compl. **mbalay** (“salut”)

» et leurs frères leur ont dit au revoir • á kərə māməhiy tá á ta vatə mbalay

AUBE

vəziy gáy (litt. “derrière de maison”), cf. **vəzay** (postérieur)

» L'aube est claire • vəziy gáy kwáha'a

ńícídə sám, cf. **cíd–, cídé, cúdé**

» Le lendemain dès l'aube, tu le polis • ńícídə sám tə mčəngweslime mába, kəluwd–kəluwda sukwiý ngaya [2026 ńícídə sám tə mčəngweslime mába, kəluwdkəluwda skwiý ngaya]

AUBERGINE

kayah

AUCUN

kwénece suivi d'une nég. **bay / áabay**

ngidé áabay, cf. **ngidé** (quelque)

kwá ndú sətád [2026 kwá ndú stád] (litt. “qu'importe un homme uniquement”)

» aucun d'entre eux • kwá ndú sətád' təv́á tóng'a'a [2026 kwá ndú stád' təv́á tóng'a'a]

AUDIBLE

(c'est -) **á ciné**, cf. **tsón–, ciné, tsúná**

AUGE EN PIERRE UTILISÉE COMME ABREUVOIR

torokw (pierre)

AUGETTE EN ARGILE UTILISÉE POUR DONNER À BOIRE AU BÉTAIL

gílér (bol)

AUGMENTER

man–, mene, mona (passer une nuit)

» la population qui augmente sans cesse • ndohíy ín menó vó hírdíng–dínng'e [2026 ndohíy ínmenó vó hírdíngdínng'e]

sákəd–, shékəde, sókuda [2026 sák–, sékde, sókda], cf. **sák–, shéké, sókwá** (durer) [2026 sák–, séké, sókwá]

pour un ressentiment

ńgíy ává á ńcew á ńcew (litt. “faire en plus dans le deuxième dans le deuxième”), cf. **cew, cecew**

» Mon inquiétude augmente • **ńhiré gid' gá á gíy ává á ńcew á ńcew**

AUJOURD'HUI

pátsəna [2026 páčna]

“ce n'est pas aujourd'hui”

ánaná ánané kaḁa (litt. “c'est celui-ci c'est celui-ci ce n'est pas”), cf. **nana, nanay** (ceci)

celui d'aujourd'hui

ńpatsəna [2026 ńpacna]

AUMÔNE (FAIRE L'·)

kucid'

» Il fait l'aumône de quelques grains de mil au fond de la calebasse • **kucid' daw aa vėziy kwokwáy**

kushet [2026 kuset] (partager)

» Je fais l'aumône d'un peu de mil à quelqu'un • **í kusheté daw á ndó** [2026 í kuseté daw á ndó]

AUPARAVANT

amátsá, amátsáy [2026 amáca, amácáy]

» Auparavant, le bruant cannelle a posé son nid au creux d'un muret de terrasse • **amátsa'á, ńdœkulézhé á pədó gíy á huḁ' mœdœde** [2026 amáca'á, ńdœkulézhé á pədó gíy á huḁ' mœdœde]

atókwəḁay

AUPRÈS DE

aatsagiy [2026 aacagiy]

» La guêpe maçonne vient et s'installe auprès des petits du bruant cannelle • **á mangavər a n shíke a n dá ndzáw aatsagiy wúdə nńnga'a** [2026 á mangavər a n ske a n dá njáw aacagiy wúdə nńnga'a]

aa səm, cf. **sám** (lieu)

» Ils l'ont emporté et sont allés l'enterrer auprès de son mari • **á ta zúbá á ta dá rəda aa səm bákiy na**

AUORE

(dès l'aurore) **aá səm pírék** [2026 aá səm prék], cf. **pírék**

AUSSI

ávasa'a

» L'écureuil rapporte le sien aussi • **vayá á hólkáḁa ananá ávasa'a**

ba (même)

» La chose de tout-à-l'heure elle-même vient aussi et mange son Vitex également • **sukwiý mámatsé ba á shiké ba a n sá ndíy zəkəḁ' nń ba ávasa'a** [2026 skwiý mámácé ba á ské ba a n sá ndíy zəkəḁ' nń ba ávasa'a]

za'a, za', za (de nouveau)

» quelqu'un qu'on appelle aussi “Jean” • **ndú mán ndá bahanə za “Jean”**

et aussi

yawa, yaw

AUSSITÔT

tout de suite

langa

» Je m'en vais tout de suite • **í dā gó langa**

sans attendre

tótókw (*réemment*)

» et puis on fait les relevailles de la mère aussitôt • **magá á nda gíy mawudzə máma tótúkw má** [2026 **magá á nda gíy mawjə máma tótúkw má**]

tout d'un coup

ahəsa ahəsa [2026 **ahsa ahsa**] (*litt. “là là”*), cf. **ahəsa, ahəsásá, ahəngásá** (*là*) [2026 **ahsa, ahsásá, ahngásá**]

» Et aussitôt la pluie arriva • **ahəsa ahəsá á yim a n shiké** [2026 **ahsa ahsá á yim a n ské**]

aussitôt que

ńdínə mán [2026 **ńdənə mán**] (*“l’aller de ce que”*), cf. **ńdé** (*marche*)

AUTEUR

bábá (*père*)

» on priera l’auteur de cette malédiction afin qu’il ne tue pas le suivant • **á nda dá tsíy ríy á bábə kúlə sa aagidéman á za dá kidə í tə dəba** [2026 **á nda dá cíy ríy á bábə kúlə sa aagidéman á za dá kidə í tə dəba**]

AUTOCHTONE

ń tə huď ngwáy (*litt. “lui dans le ventre de la maison”*), cf. **mbúrókw**

» “Que vous soyez étrangers ou autochtones...” • **“kwá mbúrókw, kwá ndohíy ń tə huď ngwáy...”** [2026 **“kwá mbúrókw, kwá ndohíy ń tə huď ngwáy...”**]

AUTOMNAL

pour le temps, les soirs de “závàd”

kwáha'a

AUTONOMIE

géd (*tête*)

» Il acquiert son autonomie • **á cí gid na**

AUTORISER

pórd-, pírdé, pírdá, avec compl. **ma** “parole”, causatif de **pér-, píré, pírá** (*vendre*)

» et il les y autorisa • **a m pórdatə ma aapa**

ńvíy cívéď (*litt. “donner le chemin”*), cf. **cívéď**

» Je donne l’autorisation à l’enfant • **í vanə cívíď á kəra**

AUTORITÉ

ráy, ríy, riy (*main*)

» cela te donne l’autorité pour en parler • **á vakə ríy á ka gedə' aagide'e**

AUTRE

ngide (*quelque*)

» En venant, vous êtes-vous arrêtés à un endroit où à un autre ? • **mán kíné shikə sə kíné ndzaw aa səm ngide aa səm ngidə dé ?** [2026 **mán kíné skə sə kíné njaw aa səm ngide aa səm ngidə dé ?**]

» Il y en a un autre • **ngidə á zhé** [2026 **ngidə á zé**]

tsad [2026 **cad**] (*différent*)

» Il dit ceci à son propos vraiment ? Ou à propos de quelqu’un d’autre • **á gwadə nasa aavə ná ágídégíd dé ? dé aagidé ndu ngidə tsad dé ?** [2026 **á gwadə nasa aavə ná ágídégíd dé ? dé aagidé ndu ngidə cad dé ?**]

» J'ai mangé autre chose dans un autre pays • **i ndáw sukwiý índíy tsad' tã wúdãm ngide** [2026 i ndáw skwiý índíy cad' tã wúdãm ngide]

AUTREFOIS

ághala'a, ághalakay

- » nous faisons la bénédiction simplement et nous allions avec des carquois autrefois • **á nga pishó mó méne á nga de aá gwadamá ághalakay** [2026 á nga pisó mó méne á nga de aá gwadamá ághalakay]
- » Je suis né il y a longtemps • **ndá yakayé ághala'a**

amátsá, amátsáy [2026 amácá, amácáy] (auparavant)

- » C'était leur village autrefois • **wúdãm ta amátsa'a** [2026 wúdãm ta amáca'a]

d'autrefois

íghala'a, íghalakay, íghal-ghalakay [2026 íghala'a, íghalakay, íghalghalakay] (avec préf. nom.), cf. ághala'a, ághalakay

AUTRUCHE

zhíréw [2026 zírëw]

AUVENT EN PAILLE AU-DESSUS D'UNE PORTE D'ENTRÉE

mozoda (auvent en paille au-dessus d'une porte d'entrée)

AVALER

ndəfək-, ndidíke, ndufukwa

səfək-, shidíke, sudukwa [2026 səfək-, sidíke, sudukwa]

sləf-, slife, slufa (déglutir)

- » (quand tu as une angine) c'est que tu ne n'avales absolument aucun aliment • **ámán sukwiý índíy bə ká slifó nónga' áaḃiy pál ba** [2026 ámán skwiý índíy bə ká slifó nónga' áaḃiy pál ba]

avaler avec peine

gərd-, girdé, gurdá (picorer)

- » Le poulet avale avec peine une arachide • **watsók á girdó vanda** [2026 wacók á girdó vanda]

avaler d'un trait

kúyám

avaler une bouillie, un bouillon

ngəs-, ngishe, ngusa [2026 ngəs-, ngise, ngusa] (se détacher)

- » J'avale la bouillie d'arachides • **í ngishó vanda** [2026 í ngisó vanda]

AVANCÉE

ráy, ríy, riy (main)

- » On la pose sur une avancée dans le mur • **ndá pəda aa riy vezlezled'**

AVANCER

avancer à quatre pattes

habam-, hebeme, hwabama, compl. va ("corps")

- » L'enfant marche à quatre pattes • **kórá á hebemó vá**

avancer en traînant

lák-, léké, lókwá, compl. va ("corps")

avancer vite

vas-, veshe, vosa (progresser) [2026 vas-, vese, vosa], compl. va ("corps")

- » Il avance vite pour arriver le jour de la fête • **á veshó vó yaw-yáw aamán a n ndiké á pátsə ígwalala** [2026 á veshó vó yaw-yáw aamán a n ndiké á pátsə ígwalala]

vesé vó yawyáw aamán a n ndiké á pác ngwalala]

progresser dans une activité

da (forme totale, suivie d'un NVI), cf. **d-**, **dé**, **dó** (aller)

» Au fur et à mesure que tu avances dans la construction (de la colonne), tu mets du charbon de bois • **ká da**
ńréme'e : ká pý vág

une tâche, un travail

kal-, **kele**, **kwala** (tomber), compl. **áma** ("devant")

AVANT

amátsá, amátsáy [2026 amácá, amácáy] (auparavant)

celui d'avant

mámatsa, mámatsay [2026 mámaca, mámacay]

avant de, avant que

gamaga

» Nous avons mangé toute la boule de mil avant de rentrer à la maison • **nga nda mávér diy gamagó ngá dé á**
ngwáy

en avant

aamaama

» Viens en avant • **shike aamaama** [2026 ske aamaama]

ámá

» Je vais de l'avant en fabriquant la cruche • **í kalaná áma a i rémó duwzlak**

AVANT (N)

məday (front)

» et l'avant s'enlisa dans le sable • **á mədiy na a n gý tishə ná á wúyák** [2026 á mədiy na a n gý tishə ná á wúyák]

AVANT-HIER, ETC...

adágatsiytsay, adágatsiytsiytsay [2026 adágaciycay, adágaciyciycay], cf. **adágatsa, adágatsay, adógwatsa, adógwatsay** (hier)
[2026 adágaca, adágacay, adógwaca, adógwacay]

AVANT-TOIT (PARTIE INFÉRIEURE D'UN TOIT EN PAILLE QUI DÉBORDE LE MUR EXTÉRIEUR)

motos (débord d'un toit)

AVANTAGE

profit

máhábáts [2026 máháḃác]

» J'en ai tiré des avantages • **i ngwátsé máháḃóts təriy na** [2026 i ngwácé máháḃóe təriy na]

AVARE, AVARICE

hərtata (possessif)

hírzézhé [2026 hírzézé]

kəda (chien)

meteshe [2026 metese] (avare)

ndíré (pingrerie)

AVEC

aá, aa

» là-dedans, du mil, avec leurs arachides, avec leur riz, tout • **daw təpá, aá vanda tá, aa móróriy tá, télé**

» Il s'en va avec le chef • **tá de aa ndá báy**

aava

» Tu cuis ces œufs avec quoi ? • **ká táw slásliy ngayi sa aavó mé ?**

ává

» Le (tissu) neuf ne va pas avec l'ancien • **diy m̄buwá' á ndziy ává m̄mava' áaḅa** [2026 diy m̄buwá' á njíy ává m̄mava' áaḅa]

avec cela, avec lui, avec elle

aavóná

» Ne va pas avec lui ! • **ká do aavónə ɓa**

» C'est avec de l'huile de caïlcédrat qu'on le lisse • **mbárə tsəndád' ámán ndá kilwuḁe' aavóná** [2026 mbár cónád' ámán ndá kilwuḁe' aavóná]

AVENIR (DANS L'-)

tépécə ngide

AVÉRÉ

(c'est -) • **á zhé** [2026 á zé], cf. **zhé, zhe, zhí, zá, za**

» sa dangerosité est avérée • **ńḁeḁivə ná á zhé** [2026 ńḁeḁivə ná á zé]

AVERTI (ÊTRE - DE)

sónáha (avec suff. d'inach.), cf. **són-, shíné, súná** (savoir) [2026 sən-, síné, súná]

» Nos frères furent avertis de notre arrivée et ils vinrent • **á kərə māməhiy ngá á ta sónáhangá á ta shiké** [2026 á kərə māməhiy ngá á ta sónáhangá á ta ské]

AVERTIR

tá, táy, táw (mettre), compl. **dáy** ("œil")

» J'avertis cet enfant sans arrêt, il ne devient pas un homme • **í tánə díy tánə díy á kərə sé ɗokw, á gíy á ndó áaḅa**

AVEUGLE

maḁazlay

» Tu deviendras aveugle et tu ne verras pas le soleil... • **ká dá ndíy aa maḁazlíy á ka dá warəḁó páts... áaḅa** [2026 ká dá ndíy aa maḁazlíy á ka dá wardə páts... áaḅa]

AVEUGLETTE (À L'-)

kəsang kəsang

» Les enfants cherchent leurs affaires à l'aveuglette • **wúḁahíy kəsang kəsang kəsáng tá weshə sukwiyy ta** [2026 wúḁahíy kəsang kəsang kəsáng tá wesə skwiyy ta]

AVIDE

dók-dókka'a [2026 dókḁka'a] (impatient)

AVIDEMENT

kakat kakat (goulément)

» L'enfant boit toute l'eau avidement • **kórə kakat kakat sa yam**

AVOIR

ngáts-, ngécé, ngwátsá [2026 ngác-, ngécé, ngwácá] (trouver)

» Si tu as de l'oseille, mets-en dedans • **ká ngwátsə mishiyy paná á díy méne** [2026 ká ngwácə misiyy paná á díy méne]

il y a

á zhé [2026 á zé]

» Il n'y a personne derrière moi • **ndu ngidé á zhí tə ɗəḅə gə ɓay** [2026 ndu ngidé á zí tə ɗəḅə gə ɓay]

n gáw, cf. **gá, gáy, gáw** (*faire*)

- » il y a deux jours • **n gáw n̄vékó cew**
- » il y eut une famine • **á míy a n gáw**

il y en a

ndá, cf. **ndá, nda, ndó, ndáy**

- » Il y en a dans l'arbre • **nda aa wáf**
- » Il y en a dans la maison • **ndó tə gáy**

il y en a qui

ndú mán, cf. **ndó** (*homme*)

- » Il y en a qui, après avoir délayé dans une marmite, font bouillir une première fois dans une marmite aussi • **ndú mán n daďəďá á shidíf ba, á húbáta sətáď tə shidíf ba** [2026 ndú mán n daďəďá á sidíf ba, á húbáta stáď tə sidíf ba]

AVORTER

bəraḅ–, bireḅe, buroḅa

mén–, méné, mœné

səhat–, shihete, suhwata (*verser*) [2026 **səhat–, sihete, suhwata**], compl. **kérá** (“enfant”)

AVOUEUR

mbáď–, mbédé, mbódá (*jurer*)

- » S'il jure à ce moment, qu'il avoue qu'il l'a fait • **ámán á mbédé mába, mbódé sukwi y na** [2026 **ámán á mbédé mába, mbódé skwi y na**]

avouer (faire -)

həďák–, híďéké, húďókwá

AVRIL

mátsaráď [2026 **máćaráď**]

AXE CENTRAL D'UN PANICULE DE MIL

tsakaslar [2026 **cakaslar**]

AZADIRACHTA INDICA

gwéné (*ajout FH*)